Uppkopplad mot världen

Om unga med intellektuell funktionsnedsättning och deras erfarenheter av sociala aktiviteter på internet

Åsa Borgström

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Skriftserie för avhandlingar: 2025:2
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs universitet

© Åsa Borgström 2025
Citat på omslag: William, 19 år, intervjuperson i avhandlingen
Tryck: Stema Specialtryck AB, Borås, 2025
ISBN: 978-91-8115-046-9 (TRYCK)
ISBN: 978-91-8115-047-6 (PDF)
ISSN: 1401–5781
http://hdl.handle.net/2077/84620

Till min mormor Emma Alfrida Jönsson (1911–1991) och min farmor Annie Vera Dagny Borgström (1910–2007). Två starka och intelligenta kvinnor som höjde mig som barn men som själva aldrig fick möjlighet till högre utbildning.

Abstract

Title: Connected to the world – young people with intellectual disability and their experiences of social activities on the internet
Author: Åsa Borgström
Keywords: young people, intellectual disability, internet, social media, risk, coping, support, self-presentations, challenges, qualitative research, methodological discussion
ISBN: 978-91-8115-046-9 (PRINT)
ISBN: 978-91-8115-047-6 (PDF)
ISSN: 1401–5781
Internet: http://hdl.handle.net/2077/84620

The aim of this thesis is to explore the experiences of young people with intellectual disability on social media and the internet by reviewing previous research, analysing and interpreting experiences of social activities on the internet among young people with intellectual disability and discussing methodological challenges. The overall structure of this thesis is comprised of an introductory summary and four papers. The first paper is a literature review of previous research about young people with intellectual disability and social media. The second paper investigates negative experiences on the internet and internet-related support. The third paper investigates experiences of self-presentation on the internet among young women with intellectual disability. The fourth paper discusses challenges in qualitative research about young people with intellectual disability and the internet.

This thesis is based on two empirical studies, Study A and Study B. Study A is a literature review of studies about the experiences of young people with intellectual disability on social media. The sample consisted of twelve papers published in well-established and recognised journals between 2001 and 2017. The results were analysed thematically. Study B is a qualitative study combining individual interviews, pair interviews, focus groups and memo writing. The sample consisted of 17 young women and nine young men with intellectual disability aged 16-21 years. This study used both thematic analysis and interpretative phenomenological analysis (IPA).

Four broad themes emerged from the overall analysis of the results in the papers: 1) digitally competent, or exposed and vulnerable, 2) risk and opportunity, 3) online and offline – fluid boundaries and 4) standing on your own two feet or taking support from others. One of the more significant findings to emerge from this thesis is that young people with intellectual disability are digitally competent but also considered to be an exposed and vulnerable group on the internet. There are, however, differences among young people with intellectual disability. The second major finding was that young women with intellectual disability take on the role of observer rather than active participant due to the risks encountered on the internet. This thesis also shows that online and offline social settings seem to be intertwined. Finally, the thesis found that young people with intellectual disability used problem-focused coping to handle risky situations on the internet on their own and/or seek support from parents, however, they also rely on emotion-focused coping to withdraw and distance themselves instead of seeking support. This thesis contributes to our understanding of the complexity of the field as well as to the need to treat young people with intellectual disability as a heterogeneous group with different experiences and behaviours. The insights gained from this thesis have several important implications for future practice. First and foremost, they contribute new knowledge for social work practice, especially in school settings involving pupils with intellectual disability.

Publikationslista

Avhandlingen baseras på följande artiklar. I texten refereras till Artikel och romersk siffra.

I. Borgström, Å. Daneback, K. & Molin, M. (2019). Young People with Intellectual Disabilities and Social Media: A Literature Review and Thematic Analysis. *Scandinavian Journal of Disability Research*, *21*(1), 129–140. http://doi.org/10.16993/sjdr.549

II. Borgström, Å. (2023). Tensions between risk, coping and support: young people with intellectual disability in Sweden and internet-related support. *Disability & Society*, *38*(3), 460–482. https://doi.org/10.1080/09687599.2021.1946675

III. Borgström, Å. (2022). Unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning: erfarenheter av självpresentationer på internet. *Socialvetenskaplig tidskrift*, *29*(1), 91–110. https://socvet.se/issue/view/396/288

IV. Borgström, Å. (2023). Young people with intellectual disability and the Internet: Challenges and opportunities in qualitative research. *Journal of Intellectual Disabilities, 27*(3), 598–612. https://doi.org/10.1177%2F17446295221095714

Artiklarna har tryckts i sin helhet med tillåtelse av utgivarna.

Han som sitter där borta hade en doktorsavhandling
som vinden tog hand om
ja, bokstavligen blåste den bort
(någonstans i Tyrolen, tror jag).
Tålmodigt hade han arbetat på den
Och säkert kändes det svårt
Några år framöver, men numera
Tar han det stillsamt och filosofiskt.
-Vi behöver nog lite till mans en doktorsavhandling
Som blåser bort, säjer han

Och det krävs inte mer än ett öppet fönster.

Nils Ferlin

Förord

Mitt intresse för att forska väcktes redan under socionomutbildningen i början av 1990-talet, men vägen hit har varit allt annat än rak. Den har gått via Göteborgs Stad, Härryda kommun, Göteborgs universitet, Högskolan Väst och FoU i Väst. Under den här resan har vissa personer haft särskilt stor betydelse för mig. Jag vill tacka Per-Erik F och Ing-Marie L för att ni lärde mig grunderna i socialt arbete. Dessutom vill jag tacka Gunilla C, Pia H-K och Ingela Å för att ni öppnade dörrar i skolans värld. Jag vill även tacka Helena J, Karin B, Elisabet B, Elisabeth B och Torbjörn F för att ni uppmuntrade mig att söka in på forskarutbildningen i socialt arbete.

Under åren som doktorand har jag utvecklats både på ett personligt och ett professionellt plan, mycket tack vare kollegor, handledare och läsgrupp. Tack Johan för trevligt sällskap under etnografikursen vid Campus Norrköping. Tack Satsuki och Nika för roliga dagar under sommarkursen i deltagande forskning och etik i vid Vilnius universitet, Litauen. Tack Johanna Andersson, Russel Turner, Monica Larsson och Kerstin Göransson för respons på idéseminarium, planseminarium, mellanseminarium respektive slutseminarium. Tack Martin Molin vid Högskolan Väst och Kristian Daneback vid Göteborgs universitet för ert engagemang och tålamod som handledare och att ni stöttat mig fram till disputation. Dessutom vill jag tacka Mikaela Starke och Anna Dunér i läsgruppen för kloka och hjälpsamma kommentarer i avhandlingens slutskede.

Avhandlingen hade inte blivit av utan stöd från en rad nyckelpersoner. Tack Eva Johansson, bibliotekarie vid Göteborgs universitetsbiblioteket, för handledning och stöd med litteratursökningen till första artikeln. Tack Mats för att du förmedlade kontakter inom anpassad gymnasieskola, så att jag kunde starta upp en referensgrupp med unga med intellektuell funktionsnedsätting. Stort tack till de ungdomar som deltog i referensgruppen. Tack Ulla för att du förmedlade kontakter inom anpassad gymnasieskola, så att jag kunde genomföra datainsamlingen i intervjustudien. Jag vill även tacka de rektorer som möjliggjorde att starta upp en referensgrupp med lärare, specialpedagog och skolkurator. Stort tack till deltagarna i referensgruppen. Dessutom vill jag tacka de rektorer och lärare som förmedlade kontakt med intervjupersoner. Stort tack till de ungdomar som delade med sig av sina erfarenheter, utan er ingen avhandling!

Vidare vill jag tacka Ulf för att jag fick möjlighet att undervisa på B-uppsatskursen. På din kurs fick jag repetera grunderna i vetenskapligt arbete. Jag vill även tacka Ann-Kristin på Enheten för akademiskt språk (ASK) för språkhandledning vid slutförandet av kappan. Därtill vill jag

tacka medlemmarna i Klassikercirkeln, särskilt tack till Ing-Marie J och Elisabeth P. Cirkeln var min livlina under pandemin. Dessutom vill jag tacka kollegorna på våning två för roliga och intressanta samtal i lunchrummet, särskilt tack till Ing-Marie J, Rakel, Björn J, Anna RB och Lina för stöd och uppmuntran.

Jag vill även tacka Adlerbertska stipendiestiftelsen, Filosofiska fakulteternas gemensamma donationsnämnd, Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, Iris Jonzén-Sandblom och Greta Jonséns stiftelse samt Folke Bernadotte stiftelsen för bidrag. Dessutom vill jag tacka Kavallahusets vänner och intendent Elisabeth Gullberg för möjligheten att förlägga skrivarveckor i Kavallahuset, Grekland, samt Jonseredsstiftelsen för vistelsestipendium i Villa Martinsson.

Avslutningsvis vill jag tacka familj och vänner för stöd och uppmuntran under åren med avhandlingen. Tack Camilla och Jennie för all vänskap genom åren. Ni ger mig kraft och energi. Tack Lisa för fantastisk språkgranskning och coachning. Jag vill även tacka vinterbadarna vid Fjärås tjärn i Kållered, särskilt tack till Lena. Utan kalla, uppfriskande dopp och uppmuntran från din sida vet jag inte om jag hade klarat av att ro detta i land. Vidare vill jag rikta ett stort och varmt tack till mina föräldrar Agneta och Rutger. Tack för att ni är så fina förebilder i livet. Jag vill även tacka min syster Eva med familj. Dessutom vill jag tacka min faster Karin för all uppmuntran. Sist men inte minst vill jag tacka Alan och killarna. Tack Alan för att du finns kvar vid min sida och att du aldrig slutar tro på mig. Tack Philip, Adrian och Arvid för att ni ständigt påminner mig om vad som är viktigast i livet. Nu ser jag fram emot spännande resor och lata dagar tillsammans med er.

Åsa Borgström

Kållered, januari 2025

Innehåll

1. Introduktion 1
1.1 Avhandlingens syfte 3
1.2 Avhandlingens disposition 4
2. Bakgrund 6
2.1 Barn, unga och internet 6
2.2 Funktionshinder, internet och identitetsskapande 7
2.3 Från normalisering till inkludering och deltagande – konventioner och riktlinjer 8
2.4 Miljörelativ syn på funktionshinder 10
2.5 Tidigare forskning 11
2.5.1 Digital tillgänglighet och internetanvändning 11
2.5.2 Risktagande och utsatthet på internet 13
2.5.3 Stödets betydelse 14
2.5.4 Sammanfattning 16
3. Teoretiskt ramverk 18
3.1 Teorin om sociala domäner 18
3.2 Symbolisk interaktionism 20
3.2.1 Goffmans dramaturgiska perspektiv 20
3.3 Copingteori 22
4. Metod och material 24
4.1 Avhandlingsprojektet 24
4.2 Metodologisk ansats 24
4.3 Urval och datainsamlingsmetoder 26
4.3.1 Delstudie A 26
4.3.2 Delstudie B 27
4.4 Analys 29
4.4.1 Delstudie A 29
4.4.2 Delstudie B 30
4.5 Etik 31
4.6 Metoddiskussion 34
4.6.1 Delstudie A 34
4.6.2 Delstudie B 35
5. Resultat 38
5.1 Artikel I 38

Metod och analys 38
Resultat och diskussion 38
5.2 Artikel II 39
Metod och analys 39
Resultat och diskussion 39
5.3 Artikel III 40
Metod och analys 40
Resultat och diskussion 40
5.4 Artikel IV 41
Metod och analys 41
Resultat och diskussion 41
6. Övergripande analys och diskussion 43
6.1 Digitalt kompetent, eller utsatt och sårbar 44
6.2 Risk och möjlighet 45
6.3 Online och offline – flytande gränser 47
6.4 Att stå på egna ben eller ta stöd av andra 48
7. Sammanfattande konklusioner 51
7.1 Implikationer för det sociala arbetets praktik 52
7.2 Implikationer för framtida forskning 54
Summary in English 56
Lättläst sammanfattning: 59
Referenser 65
Bilaga 1 75
Bilaga 2 81

1. Introduktion

> Man måste tänka på att man kommer att få kritik […] men man ska alltid va sig själv […] sociala medier är en stor grej faktiskt. Ifall man ska börja med en sak ska man vara liksom säker på det. Annars ska man inte göra det. Det är mycket mobbning, hat, ja du vet. Så man ska veta att du kommer att få hat och du kommer få kritik. Men du ska alltid va dig själv och göra det du gillar ändå och skit i dom andra.

I den här avhandlingen uppmärksammas unga med intellektuell funktionsnedsättning och deras erfarenheter av sociala aktiviteter på internet. I citatet ovan beskriver Isabelle, 17 år, baksidan med internet, det vill säga att det förekommer mycket mobbning och hat. Trots baksidan betonar hon vikten av att vara sig själv, göra det man gillar och strunta i andra. Citatet är hämtat från en intervju som genomfördes inom ramen för avhandlingen, och illustrerar Boyds (2014) beskrivning av hur komplicerat det kan vara för ungdomar att anpassa sig till det sociala livet på internet.

De senaste åren har intresset ökat för frågor som rör unga och internet. Ibland talas det om internetgenerationen eller iGen, vilket refererar till personer födda 1995 och senare. De har vuxit upp med mobiltelefoner och sociala medier. Följaktligen har de inte upplevt ett samhälle utan internet (Twenge, 2017). Idén om internetgenerationen är dock problematisk då den utgår från att alla ungdomar har liknande möjligheter att vara delaktiga i det digitala samhället (Zimic, 2014). Ungdomar är tvärtom en heterogen grupp bestående av personer med varierande funktion, kön, socioekonomisk bakgrund och etnicitet. I avhandlingen studeras unga med intellektuell funktionsnedsättning som går i anpassad gymnasieskola[1] och deras erfarenheter av sociala aktiviteter på internet.

Unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet kan förstås ur olika perspektiv. I avhandlingen utgår jag från tre olika perspektiv som i huvudsak uppmärksammar jämlikhet och utanförskap, risk och utsatthet och identitet. Med utgångspunkt i jämlikhets- och utanförskapsperspektiv uppmärksammas digital exkludering på grund av lägre grad av internetanvändning. Perspektivet belyser hur olika slags barriärer kan resultera i hinder för tillträde till internet, till exempel kan attitydbarriärer som negativa attityder och frågor om säkerhet, risk och skydd utgöra skäl för att hindra unga med intellektuell funktionsnedsättning

[1] I Riksdagsbeslut om stärkt elevhälsa och utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning (UbU27) skiftade gymnasiesärskolan namn till anpassad gymnasieskola. Lagändringen började gälla den 2 juli 2023. I avhandlingen har jag valt att använda den nya termen anpassad gymnasieskola.

att få tillgång till internet (Chadwick m.fl., 2013). Ur risk- och utsatthetsperspektiv koncentreras uppmärksamheten mot internetanvändning och digitala färdigheter bland unga med intellektuell funktionsnedsättning. Här saknas kunskap om vilka unga som är i riskzon för att ta skada på internet. Utöver detta saknas det kunskap om föräldrars och lärares roll och vilka av deras strategier som fungerar stärkande för unga på internet (Livingstone, 2024). Dessutom efterfrågas studier om interaktionen mellan internetanvändande, intellektuell funktionsnedsättning och sårbarhet (Lough m.fl., 2015). Identitetsperspektivet synliggör i sin tur svårigheter för unga med intellektuell funktionsnedsättning att på egen hand utforska olika identiteter. Dessutom uppmärksammas frågan om hur internet kan vara en möjlig arena för utforskande av alternativa och mindre stigmatiserande identiteter (Molin m.fl., 2019).

Under senare år har det publicerats ett ökat antal studier och kartläggningar om unga generellt och internet. En rapport av Andersson (2021) fann att flickor använder sociala medier i högre grad än pojkar, vilket kan leda till ökad risk för digital utsatthet. Resultaten visar att flickor är särskilt utsatta för sexuella anspelningar, till exempel önskemål om nakenbilder och att någon försökt övertala dem till sexuella handlingar. En grupp som förefaller särskilt utsatt är flickor med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, till exempel ADHD (attention deficit hyperactivity disorder) och autism. En annan rapport av samma forskare fann att det finns ett samband mellan medieanvändning och nedsatt psykiskt välbefinnande. Resultaten pekar på att sambandet påverkas dels av riskfaktorer som nätmobbning, elakheter, hot, dels av skyddsfaktorer som träning och motion, att träffa kompisar utanför nätet samt att prata med sina föräldrar om hur dagen har varit. Rapporten lyfter fram tre grupper som särskilt utsatta: flickor med två utlandsfödda föräldrar, flickor med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och pojkar som undviker sociala sammanhang på internet eller söker sig till andra arenor än de stora plattformarna (Andersson, 2020).

Statens medieråd (2019) rapporterar att unga med intellektuell funktionsnedsättning använder sociala medier i mindre utsträckning och är mer försiktiga, jämfört med unga generellt. Resultaten visar att unga med intellektuell funktionsnedsättning mer sällan delar bilder på sig själva och är mer återhållsamma med att uppge sitt riktiga namn eller vilken skola de går på. Trots lägre användning och högre grad av försiktighet är de oftare utsatta för elakheter och mobbning på internet. Flickor med intellektuell funktionsnedsättning är i högre grad exponerade för den här sortens kränkningar, än pojkar med intellektuell funktionsnedsättning. Därtill kommer att unga med intellektuell funktionsnedsättning är mindre benägna att prata med vuxna om vad som händer på internet, jämfört med unga generellt. Resultatet överensstämmer

med tidigare forskning av Löfgren-Mårtenson (2008) som visar att när unga med intellektuell funktionsnedsättning själva får definiera risker på internet och sociala medier så inkluderas både risken att bli utsatt för något och risken att gå miste om något väsentligt i livet. Mot bakgrund av ovanstående är det angeläget att inte bara identifiera risker på internet och undersöka hur de hanteras, utan även undersöka delaktighet på internet bland unga med intellektuell funktionsnedsättning och dess positiva konsekvenser. Exempel på detta är hur internet kan bryta ensamhet och isolering, men även möjligheten att få stöd och hjälp och att söka nya identiteter.

Det finns exempel på forskning med viss anknytning till avhandlingens problemområde inom andra discipliner än socialt arbete, såsom psykologi (Joleby, 2020) och arbetsterapi (Alfredsson Ågren, 2020). Området har dock uppmärksammats i relativt begränsad omfattning inom socialt arbete, trots att det i allra högsta grad är aktuellt inom det sociala arbetets praktik. Inte minst gäller det inom skolsocialt arbete med elever i anpassad grund- och gymnasieskola. Tilläggas kan att tidigare kvalitativ forskning, i en svensk kontext, tenderat att belysa frågan ur omgivningens perspektiv, snarare än ur ungdomarnas perspektiv. Det innebär att tidigare forskning främst koncentrerat uppmärksamheten till hur föräldrar och professionella uppfattar unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet (Björquist & Tryggvason, 2023; Löfgren-Mårtenson m.fl., 2015; Ramsten m.fl., 2019; Sorbring m.fl., 2017). Följaktligen förekommer det i dagsläget endast begränsat med forskning om ungdomarnas egna erfarenheter av sociala aktiviteter på internet. Dessutom är erfarenheter hos unga kvinnor med intellektuell funktionedsättning sparsamt diskuterade i litteraturen. Således är ambitionen med avhandlingen att svara upp mot nämnda kunskapslucka och på det sättet bidra till en mer nyanserad bild av forskningsområdet. Förhoppningen är att resultatet i avhandlingen i förlängningen kan bidra till utvecklandet av mer kunskapsbaserade rekommendationer inom det sociala arbetets praktik, framför allt inom skolsocialt arbete.

1.1 Avhandlingens syfte

Syftet med avhandlingen är att studera unga med intellektuell funktionsnedsättning och sociala medier genom att granska tidigare forskning, analysera och tolka erfarenheter av sociala aktiviteter på internet hos unga med intellektuell funktionsnedsättning och diskutera metodologiska utmaningar.

Avhandlingens syfte har brutits ned i följande mer preciserade delsyften:

- Identifiera och analysera tidigare forskning inom området unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet, med fokus på sociala medier och sociala aktiviteter på internet.
- Beskriva och analysera negativa erfarenheter på internet och internet-relaterat stöd hos unga med intellektuell funktionsnedsättning.
- Beskriva och analysera erfarenheter av självpresentationer på internet hos unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning, samt hur sociala medier kan skapa förutsättningar för alternativa identitetskonstruktioner och hur de manifesteras.
- Diskutera metodologiska utmaningar och möjligheter relaterade till erfarenheter från föreliggande studie, tidigare forskning och metodlitteratur.

1.2 Avhandlingens disposition

Avhandlingen är en så kallad sammanläggningsavhandling bestående av en kappa och fyra artiklar. Den första artikeln är en litteraturöversikt om unga med intellektuell funktionsnedsättning och sociala medier. Den andra artikeln studerar negativa erfarenheter på internet och internetrelaterat stöd. Den tredje artikeln undersöker erfarenheter av självpresentationer på internet hos unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning. I den fjärde artikeln diskuteras utmaningar i kvalitativ forskning om unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet.

Kappan syftar till att kontextualisera samt att ge en såväl övergripande som fördjupad förståelse av de resultat som diskuterats i artiklarna. Kappan består av sju kapitel och har strukturerats enligt följande. I Kapitel 1 ges en introduktion till området unga och internet med betoning på unga med intellektuell funktionsnedsättning. Dessutom presenteras problemområdet och syftet, samt avhandlingens disposition. Kapitel 2 inleds med en redogörelse för kunskapsområdet barn, unga och internet samt identitetsskapande på internet bland personer med funktionsnedsättning. Därefter presenteras utvecklingen av rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt det miljörelativa perspektiv på funktionshinder som avhandlingen utgår ifrån. Kapitlet avslutas med en genomgång av aktuellt kunskapsläge inom forskningsområdet. I Kapitel 3 redogörs för den teoretiska inramningen i avhandlingen, med andra ord de teorier och begrepp som tillämpas för att analysera och tolka resultaten i artiklarna och i kappans resultatdiskussion. I Kapitel 4 presenteras avhandlingsprojektet, metodologisk ansats, urval och datainsamlingsmetoder samt analys. Kapitlet avslutas med ett avsnitt om etik och metoddiskussion. I Kapitel 5 redovisas resultatet i Artikel I-IV och i Kapitel 6 presenteras en övergripande analys och diskussion. I

Kapitel 7 redogörs avslutningsvis för konklusioner, samt implikationer för det sociala arbetets praktik och framtida forskning.

2. Bakgrund

Följande kapitel inleds med en övergripande redogörelse för kunskapsområdet barn och unga och internet samt identitetsskapande på internet bland personer med funktionsnedsättning. Därefter presenteras utvecklingen av rättigheter för personer med funktionsnedsättning och miljörelativt perspektiv på funktionshinder. Avslutningsvis redogörs för tidigare forskning inom området unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet.

2.1 Barn, unga och internet

Ett omfattande antal studier har publicerats om barn, unga och internet. Global Kids Online (2019) och Stoilova m.fl. (2021) visar att en av tre internetanvändare är barn. Global Kids Online (2019) rapporterar samtidigt att barn och ungas tillgång till internet skiljer sig åt mellan olika länder, närmare bestämt att barn och unga som växer upp i länder som räknas som medelinkomstländer har lägre tillgång till internet än de som växer upp i övre medelinkomst- och höginkomstländer. Resultaten pekar dessutom på att äldre barn och ungdomar som nyttjar internets möjligheter är mer exponerade för internets risker, jämfört med yngre barn. Smahel m.fl. (2020) visar att förhållandet mellan internetanvändning och risk skiljer sig åt mellan olika europeiska länder. I rapporten definieras risk som potentialen för att något ska hända, vilket betyder att riskupplevelser kan innebära skada, men att det är viktigt att skilja på risk och skada. Resultaten visar att barn i vissa europeiska länder kan vara mer aktiva på internet än barn i andra europeiska länder utan att riskerna ökar, och tvärtom. Vidare pekar resultaten på att begränsad aktivitet på internet kan ha flera olika orsaker, men att den främst beror på avgränsad tillgång och/eller en dominerande kultur av skydd och säkerhet. Resultaten visar dessutom att europeiska länder inte bara har olika riktlinjer för barns internetanvändande, utan att likartade riktlinjer kan utmynna i varierande resultat. Sammantaget framträder en mångfacetterad bild, vilket synliggör att riktlinjer för internetrelaterat stöd behöver utformas och anpassas utifrån att barn och unga är en heterogen grupp med skiftande förutsättningar och behov.

Internetstiftelsen (2023) rapporterar att majoriteten av föräldrar i Sverige vet var deras barn befinner sig med hjälp av platsdata i barnets mobiltelefon. Samtidigt visar resultaten att de ofta har begränsad kunskap om deras barn blivit utsatta för risker på internet eller inte. Riskerna omfattar dels att vara utsatt för näthat relaterat till politiska och personliga åsikter och/eller negativa kommentarer, dels att få nakenbilder skickade till sig eller blir tillfrågad att dela med sig av den sortens bilder. Machackova m.fl. (2020) delar in barn och ungas erfarenheter av näthat i tre kategorier: exponering av näthat, offer för näthat och att utsätta andra för näthat. Exponering av näthat är den mest frekventa kategorin och inkluderar erfarenheter av att råka ut

för hatfullt innehåll på internet, men inte nödvändigtvis känna sig träffad av det. I rapporten framkommer att skillnaden i exponering av näthat bland barn i olika europeiska länder är stor, men att äldre barn och ungdomar i högre grad exponerade för näthat än yngre barn i samtliga länder. Livingstone (2024) rapporterar att de risker barn möter på internet främst rör kontakter med okända personer, exponering av sexuella bilder och näthat. Resultaten visar att ålder, kön, och socioekonomisk bakgrund, men även resiliens och coping-resurser påverkar hur riskerna hanteras. Utöver ovanstående undersökningar fann Andersson (2020) och Kardefelt Winther (2014, 2017) att själva medieanvändningen i sig kan fungera som en copingstrategi för att hantera och kompensera problem i vardagen. I synnerhet för unga med nedsatt psykiskt välbefinnande som i vissa fall prioriterar medieanvändning framför annat. Resultaten indikerar att denna variant av copingstrategi å ena sidan kan vara funktionell, å andra sidan kan resultera i eskapism. Det sistnämnda kan innebära att verkliga problem förnekas och förskjuts.

2.2 Funktionshinder, internet och identitetsskapande

Spänningsfältet mellan risk och möjlighet har endast i begränsad omfattning identifierats inom forskningsområdet funktionshinder och internet. I stället betonas internet som möjlig arena för identitetsskapande. Thoreau (2006) fann att internet erbjuder en möjlighet för personer med funktionsnedsättning att få bättre kontroll över sina framträdanden på internet. Resultaten visar att denna möjlighet är beroende av hur tekniken används och vilket inflytande personerna har över skapandet av innehåll på internet. Bowker & Tuffin (2002) å sin sida rapporterar att social interaktion på internet innebär en möjlighet för personer med funktionsnedsättning att skapa en identitet frikopplad från funktionsnedsättningen, till skillnad från interaktion ”ansikte-mot-ansikte” utanför internet. Tekniken har dock utvecklats sedan dessa studier genomfördes och är inte längre i huvudsak textbaserad. Dessutom har skillnaden mellan att vara uppkopplad och blivit alltmer diffus. Senare litteratur framhåller således att det inte längre är meningsfullt att tänka kring digitala erfarenheter och digitala själv genom att skilja på verklig, i fysisk och kroppslig mening, och virtuell, i uppkopplad, kommunikativ, förmedlad och ibland anonym mening (Cover, 2016). Det sistnämnda överensstämmer med tidigare forskning av Molin m.fl. (2019) som visar att även om internet kan utgöra ett sammanhang för unga i anpassad gymnasieskola där funktionsnedsättningen tonas ned och andra förmågor och tillhörigheter förstärks så verkar identitetsskapande aktiviteter på internet snarare kännetecknas av en förhandling mellan likhet och olikhet. Det innebär att vissa aktiviteter syftar till att framhålla olikhet genom att skilja ut sig från övriga inom gruppen, medan andra aktiviteter syftar till att

betona likhet genom att hålla kontakt och upprätthålla gemenskap med andra som har liknande erfarenheter och intressen.

2.3 Från normalisering till inkludering och deltagande – konventioner och riktlinjer

I slutet av 1960-talet formulerade Bengt Nirje Normaliseringsprincipen (Nirje, 2003b). Principen innebär att personer med intellektuell funktionsnedsättning ”bör få uppleva vardagsvillkor och levnadsmönster som ligger så nära samhällets gängse som möjligt eller är desamma som dessa” (Nirje, 2003a, s. 91). De delar av normala levnadsmönster som principen hänvisar till och som betraktas som rättigheter för personer med funktionsnedsättning avser dagsrytm, veckorytm, årsrytm, livscykel, självbestämmanderätt, sexualitet, ekonomi och miljökrav i samhället (Nirje, 2003a). Under 1970-talet och ett par decennier framåt var Sverige ett föregångsland inom funktionshinderområdet. Det grundade sig i lagstiftningsbaserade insatser, genomförande av institutionsavveckling och en uttalad politik att skapa ett samhälle för alla. Den banbrytande utvecklingen nådde sin höjdpunkt när LSS, lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (SFS 1993:387), trädde i kraft i början av 1990-talet (Tideman & Strandberg, 2018). LSS är en rättighetslag och omfattar därmed starkare rättigheter och stöd för personer med de mest omfattande funktionsnedsättningar än tidigare omsorgslag. Den omsorgssyn som växer fram under 1990-talet framhåller att den enskilda individen är stark och kompetent att ansöka om de insatser som den anser sig behöva, till skillnad från att tillhöra en svag grupp i behov av samhällets insatser (Söder, 2019). Utvecklingen på 1990-talet präglades av normaliserings- och integrationsreformer samt en reformation av service till personer med funktionsnedsättning. I och med nämnda reformer kom personer med funktionsnedsättning alltmer att betraktas som medborgare som alla andra. Utvecklingen har i sin tur bidragit till ökade möjligheter för personer med intellektuell funktionsnedsättning att bestämma över sin vardag (Ineland m.fl., 2015). I realiteten finns dock en inbyggd konflikt där personer med intellektuell funktionsnedsättning tvingas underordna sig formella organisationsstrukturer i människobehandlande organisationer, och därmed anpassa sig till dominerande normer och värderingar i dessa organisationer (Ineland m.fl., 2015; Molin & Gustavsson, 2009). Underordningen kan illustreras på flera olika sätt. Ett exempel är hinder avseende förverkligande av rättskapacitet för personer med intellektuella funktionsnedsättningar (Fridström Montoya, 2015). Ett annat exempel är bristande rättigheter i fråga om digital tillgänglighet och delaktighet på sociala arenor på internet.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning regleras inte bara genom lagstiftning såsom LSS, utan även genom FN:s konventioner. Den allmänna förklaringen om de mänskliga

rättigheterna omfattar oss alla. Därtill kommer konventioner som berör specifika grupper vars rättigheter anses vara särskilt viktiga att värna om. Avhandlingen berör tre av dessa grupper: barn, personer med funktionsnedsättning och kvinnor. Följaktligen regleras rättigheter för unga med intellektuell funktionsnedsättning i barnkonventionen (United Nations Convention on the Rights of the Child, 1989) och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (United Nations Convention on Rights for Persons with Disabilities, 2006). Rättigheter för unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning regleras dessutom i kvinnokonventionen (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1981).

År 1980 ratificerade Sverige kvinnokonventionen. Enligt kvinnokonventionen ska kvinnor garanteras samma rättigheter som män i samhällslivet, det gäller bland annat rätten att delta i fritidsverksamhet och kulturliv i alla dess former (Artikel 13) (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (1981), till exempel på sociala medier. År 1990 ratificerade Sverige barnkonventionen och sedan den 1 januari 2020 är barnkonventionen dessutom del av svensk lag. Som en konsekvens av detta har barnkonventionen högre status än övriga konventioner. Enligt barnkonventionen har barn med funktionsnedsättning rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv, vilket innebär att de har rätt till levnadsförhållanden som säkerställer värdighet, främjar tilltron till den egna förmågan och möjliggör aktivt deltagande i samhället (Artikel 23) (United Nations Convention on the Rights of the Child,1989). År 2008 ratificerade Sverige konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Enligt konventionen har personer med funktionsnedsättning rätt till fullständigt och faktiskt deltagande samt inkludering i samhället. Vidare ska konventionsstaterna vidta åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång till informations- och kommunikationsteknik (IKT), däribland internet, på lika villkor som andra (Artikel 3) (United Nations Convention on Rights for Persons with Disabilities, 2006).

Den svenska funktionshinderpolitiken utgår från konventionen om mänskliga rättigheter och ovan nämnda konventioner. Funktionshinderpolitikens mål är att uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning, i ett samhälle som bygger på mångfald. År 2021 fattades dessutom ett beslut om en strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken, under åren 2021–2031. Strategin innebär att ett antal myndigheter ska följa upp funktionshinderpolitiken, med stöd av Myndigheten för delaktighet (Regeringsbeslut S2021/06595). En uppföljning från 2023 visar att personer med funktionsnedsättning har lägre tillgång till digital teknik än övriga befolkningen. Oavsett ålder

är det vanligare att internetanvändningen begränsas på grund av kostnader relaterade till tekniken, till exempel att inte ha råd att köpa en ny dator vid behov. I uppföljningen betonas att unga med funktionsnedsättning har lägre tillgång till mobiltelefon och dator, än jämnåriga utan funktionsnedsättning. Som ett exempel har 79 procent av unga med funktionsnedsättning tillgång till en mobiltelefon. Till skillnad från unga generellt, där alla (100 procent) har tillgång till mobiltelefon. Uppföljningen visar dessutom att vissa grupper i samhället oftare än andra upplever att de behöver hjälp med internetanvändning, däribland personer med intellektuell funktionsnedsättning (Myndigheten för delaktighet, 2023).

2.4 Miljörelativ syn på funktionshinder

I avhandlingen utgår jag från ett miljörelativt perspektiv, där uppmärksamheten riktas mot samspelet mellan personer med funktionsnedsättning och den omgivande miljön (Gustavsson, 2004; Tideman m.fl., 2020). Med utgångspunkt i ett miljörelativt perspektiv har inte bara individens funktionsnedsättning, utan även den omgivande miljöns utformning betydelse för om och hur funktionshinder uppstår. Det betyder att funktionshinder snarare betraktas som situations- och kontextbundet än ett permanent tillstånd. Förhållningssättet återspeglas i FN-konventionen och i svensk lagstiftning (Tideman m.fl., 2020). Dessutom är det i linje med Socialstyrelsens definition av begreppen funktionshinder och funktionsnedsättning. Utifrån deras definition syftar begreppet funktionshinder på den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i förhållande till den omgivande miljön, medan begreppet funktionsnedsättning avser en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga (Socialstyrelsens termbank, u.å). Det miljörelativa perspektivet innebär att uppmärksamheten koncentreras mot vad som sker i samspelet mellan unga med intellektuell funktionsnedsättning och omgivande miljön i samband med sociala aktiviteter på internet. Perspektivet genomsyrar beskrivningen, analysen och tolkningen av ungdomarnas erfarenheter. I avhandlingen som helhet tillämpas begreppen funktionshinder och funktionsnedsättning parallellt. Så till vida att forskningsområdet är funktionhinder i förhållande till sociala aktiviteter på internet, medan intervjupersonerna benämns som unga med intellektuell funktionsnedsättning.

Artiklarna i avhandlingen har publicerats i internationella vetenskapliga tidskrifter och här tillämpas begreppet intellectual disability (svensk översättning intellektuellt funktionshinder). Begreppet är hämtat från American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD). Enligt AAIDD innebär intellectual disability begränsningar i intellektuella funktioner och adaptiva förmågor, vilka visar sig i begreppsmässiga, sociala och praktiska

adaptiva färdigheter. För att få diagnosen intellektuellt funktionshinder så ska funktionsnedsättningen ha sitt ursprung i utvecklingsperioden, det vill säga innan individen uppnår 22 års ålder (Schalock m.fl., 2021). Tilläggas kan att begreppet inte bara inkluderar beteendefunktioner, utan även kontextuella faktorer (Schalock, 2011).

Möjligen kan det uppfattas som problematiskt att använda begrepp med delvis olika innebörd. Begreppsmässigt och empiriskt är det dock svårt att upprätthålla distinktionen mellan å ena sidan individuell funktionsnedsättning, å andra sidan socialt och strukturellt funktionshinder. Shakespeare (2014) poängterar i linje med ovanstående resonemang att funktionshinder först och främst är ett resultat av funktionsnedsättningen, samtidigt som funktionsnedsättningen kan vara ett resultat av och förvärras av omgivningen och samhälleliga svårigheter att inkludera alla samhällsmedborgare.

2.5 Tidigare forskning

I följande avsnitt görs en presentation av aktuellt kunskapsläge inom forskningsområdet. Presentationen är en utveckling av den litteraturöversikt (Artikel I) som inkluderar publikationer från 2001 till 2017. I mitten av juli år 2022 gjordes kompletterande sökningar i databasen Web of Science. Utgångspunkten var följande söksträng: intellectual disabil'*AND internet AND young. Artiklar publicerade från 2017 till 2022 inkluderades samt ytterligare några artiklar publicerade efter 2022. Sökningen var dock inte systematisk och det görs inte anspråk på att redogörelsen ska vara heltäckande och inbegripa samtliga publicerade artiklar efter år 2017. Resultaten visar dock att forskningsområdet har expanderat sedan de första sökningarna. Studierna är genomförda i såväl Europa, Nordamerika, Asien och Australien och resultaten kan i huvudsak delas in i tre teman: digital tillgänglighet och internetanvändning, risktagande och utsatthet på internet och stödets betydelse.

2.5.1 Digital tillgänglighet och internetanvändning

Ett framträdande tema inom forskningsområdet är digital tillgänglighet och internetanvändning. Alfredsson Ågren m.fl. (2020a) rapporterar att unga med intellektuell funktionsnedsättning har tillgång till internetuppkoppling och digitala enheter, till exempel mobiltelefon, dator och läsplatta. Samtidigt visar resultaten att antalet enheter kan vara en utmaning för unga med intellektuell funktionsnedsättning. För att hantera utmaningen och ta del av aktiviteter på internet använder unga med intellektuell funktionsnedsättning olika strategier, vilket innebär att de dels sovrar och företrädelsevis brukar personliga enheter, dels använder ord, bild och röstbaserade strategier vid sökningar på internet. Johansson (2019) å sin sida fann ett antal förutsättningar för delaktighet på internet, bland annat att ha tillgång till webben och fritt wifi,

digitala enheter som mobiltelefon och applikationer (appar). Han betonar betydelsen av utbildning, förväntningar, erfarenheter, kompetens, attityder och tillgänglig design. Det sistnämnda betraktas vara en nyckelförutsättning för delaktighet. Lussier-Desrochers m.fl. (2017) visar emellertid att nämnda förutsättningar kan vara utmaningar avseende digital inkludering för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Forskarna framhåller att det kan vara en utmaning att få tillgång till digitala enheter då det ställer krav på sensomotoriska, kognitiva och tekniska färdigheter samt förståelse för koder och konventioner. Därtill kommer att Khanlou m.fl. (2021) efterfrågar forskning om digital teknik och tillgänglighet som uppmärksammar frågor relevanta för vardagligt liv, till exempel forskning om transport, säkerhet och hälsofrämjande arbete. Forskarna poängterar att det bör göras större ansträngningar för att anpassa den digitala tekniken till unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning.

Studier som undersökt hur personer med intellektuell funktionsnedsättning använder internet visar delvis motstridiga resultat. Kim & Lee (2021) rapporterar att personer med intellektuell funktionsnedsättning använder internet för rekreation och fritid, snarare än arbetsrelaterade aktiviteter och socialt deltagande. Chiner m.fl. (2017) visar däremot att personer med intellektuell funktionsnedsättning använder internet för aktiviteter som är relaterade till fritiden och deltagande i sociala nätverk. Jenaro m.fl. (2018) fann å sin sida att unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning använder internet på ett mer socialt och mindre akademiskt sätt jämfört med unga generellt. Det sistnämnda tycks överensstämma med Alfredsson Ågren m.fl. (2020b) som rapporterar att endast 20 procent av unga med intellektuell funktionsnedsättning ägnar sig åt att söka efter ny kunskap och information på internet, jämfört med 86 procent av unga generellt. Forskarna förklarar resultaten med att sökningar på internet kräver vissa kognitiva och språkliga färdigheter, vilket kan vara en utmaning för personer med intellektuell funktionsnedsättning.

Resultaten i jämförande studier visar såväl likheter som skillnader i internetanvändning mellan unga med intellektuell funktionsnedsättning och unga generellt. Alfredsson Ågren m.fl. (2020b) rapporterar att det finns en digital eftersläpning bland unga med intellektuell funktionsnedsättning, jämfört med unga generellt. Exempel på detta är att unga med intellektuell funktionsnedsättning har tillgång till färre digitala enheter och tar del av färre aktiviteter på internet än andra. Sallafranque-St-Louis & Normand (2017) visar däremot att unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning eller autismspektrumtillstånd och deras aktiviteter på internet återspeglar dem för befolkningen i övrigt. Samtidigt visar resultaten att

unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning kan ha svårt att dra nytta av de möjligheter som internet erbjuder. Chiner m.fl. (2017) å sin sida fann likheter i internetanvändning bland personer med intellektuell funktionsnedsättning, jämfört med den allmänna befolkningen. Även Jenaro m.fl. (2018) visar att användningsmönstren bland unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning är jämförbara med unga vuxna generellt, särskilt beträffande mobiltelefoner. I en studie av Ramsten m.fl. (2020) framkommer att unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning främst använder internet för att spela spel, lyssna på musik, titta på filmer eller TV. Aktiviteterna, även om de utförs på egen hand, skapar en plattform för deltagande i sociala relationer utanför internet. Tekniken används även för att få stöd ifrån och ta reda på saker av personal, samt i hushållsuppgifter som matlagning och för att hitta inspiration till förbättringar i hemmet. Forskarna betonar samtidigt att användningen är begränsad på grund av kognitiva funktionsnedsättningar, vilket ökar behovet av stöd.

2.5.2 Risktagande och utsatthet på internet

Ett annat framträdande tema är risktagande och utsatthet på internet. Sallafranque-St-Louis & Normand (2017) rapporterar att unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning eller autismspektrumtillstånd är mer angelägna att träffa en potentiell partner på internet än unga vuxna generellt. Samtidigt visar resultaten att det kan förekomma oönskad sexuell uppvaktning på internet och det är oklart om unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning eller autismspektrumtillstånd är medvetna om riskerna förenade med dejting på internet. Chiner m.fl. (2017) visar å sin sida att det finns en risk att personer med intellektuell funktionsnedsättning trakasserar och mobbar andra internetanvändare. Forskarna poängterar att personer med intellektuell funktionsnedsättning behöver lära sig att hantera den här typen av risk och att respektera andras utrymme vid sociala interaktioner på internet. Jenaro m.fl. (2018) rapporterar i likhet med föregående forskare att unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning förefaller ha fler intrapersonella och mellanmänskliga konflikter i samband med internetanvändning, än jämnåriga utan funktionsnedsättning**.** Konflikterna uppstår i huvudsak på grund av svårigheter att minska, pausa eller stoppa användningen av internet, men inkluderar även lögner för att dölja omfattningen av deltagande i aktiviteter på internet. Forskarna identifierar att den sortens konflikter är vanligare bland unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning, trots att de ger intryck av att ha mer kontroll över internet- och mobilanvändande än andra jämnåriga. Tillika fann Glumbic m.fl. (2021) att en tiondel av såväl unga med intellektuell funktionsnedsättning som genomsnittet har en problematisk användning av mobiltelefon, till exempel brist på kontroll, behov, tillvänjning och verklighetsflykt.

Forskarna visar att yngre kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning som har haft mobiltelefon under en längre tid och brukar den oftare än genomsnittet, i högre grad, riskerar att utveckla den sortens av beteende. Utöver detta fann Glumbic m.fl. (2020) att mobilanvändningen är högre bland flickor än bland pojkar, inom gruppen icke-funktionshindrade ungdomar. Inom den gruppen använder flickor dessutom mobiltelefon på ett mer problematiskt sätt än pojkar. Forskarna kunde dock inte urskilja den skillnaden inom gruppen unga med intellektuell funktionsnedsättning.

Ytterligare en aspekt inkluderar hur unga med intellektuell funktionsnedsättning hanterar risker på internet. Molin m.fl. (2017) kategoriserar unga med intellektuell funktionsnedsättning i tre olika grupper, med utgångpunkt i emancipatoriska strategier. Forskarna identifierar för det första en mindre grupp som benämns konsumenterna. De använder internet endast för att ta del av andras bilder, musik, filmklipp. För det andra rubricerar de en större grupp som de kamratliga (insiders). De väljer att använda sociala medier för att upprätthålla kontakt med redan kända bekantskaper, som klasskamraterna i gymnasieskolan, syskon, släktingar och familj. För det tredje titulerar de en sista grupp som de utåtriktade. De söker och deltar i sociala aktiviteter utanför den egna gemenskapen i anpassad gymnasieskola, vilket innebär att de deltar inte bara som andra utan även med andra på internet. Exempel på detta är att de medverkar som tävlande på gamingevent eller publicerar musikfilmer på Youtube. Resultaten visar att ungdomar i den sistnämnda gruppen blir mer utsatta för nätmobbning, trakasserier och hot, samtidigt som de erhåller uppskattning och hög status inom den egna gruppen. Som en konsekvens av den ökade utsattheten väljer en del av ungdomarna att tona ner sitt deltagande på internet och bli konsumenter på internet. Lystbæk Weber m.fl. (2024) fann i likhet med ovanstående att unga med intellektuell funktionsnedsättning tillämpar olika copingstrategier för att hantera digitala sociala utmaningar som digitala trakasserier, utfrysning och störningar. I studien framkommer att de använder dels känslofokuserade strategier som acceptans, undvikande och försiktighet, dels problemfokuserade strategier som konfrontation, blockering, bygga digitala relationer och samarbete.

2.5.3 Stödets betydelse

Ytterligare ett framträdande tema är stödets betydelse vid internetanvändning. Temat inkluderar allt från stöd för att personer med intellektuell funktionsnedsättning ska utveckla förmågor och färdigheter, via stöd för att öka säkerheten, till betydelsen av strategier och attityder och vikten av att utgå från individuella behov. Delgado m.fl. (2019) fann att unga med intellektuell funktionsnedsättning inte tar hänsyn till källinformation för att välja den bästa webbsidan, även

om de är vana internetanvändare. Resultaten visar däremot att de har förmåga att minnas ett relativt stort antal källor och koppla information till motsvarande källa. Forskarna betonar att unga med intellektuell funktionsnedsättning som en följd av detta skulle kunna dra nytta av interventioner som syftar till att utveckla förmågan att vara källkritisk. Salmeron m.fl. (2019) rapporterar å sin sida att interventioner för att lära ut internetsökningar bör baseras på ämnen där personer med intellektuell funktionsnedsättning redan har bakgrundskunskap och känner sig trygga. Raghavendra m.fl. (2018) visar att interventioner i form av hembaserad ”en-till-en” träning är effektiva för att utveckla färdigheter bland unga med funktionsnedsättning på sociala medier. Forskarna lyfter fram att färdigheterna inte bara kan bidra till att fördjupa och utöka ungdomarnas sociala nätverk, utan även överbrygga begränsningar avseende utbildnings- och arbetsmöjligheter för unga på landsbygden i övergången till vuxenlivet.

Forskning visar att stödet inte bara kan bidra till att utveckla förmågor och färdigheter, utan även till att öka säkerheten på internet. Coleman & Sharrock (2022) betonar att verksamheter bör prioritera att lägga resurser på sexualundervisning, undervisning om relationer och ”säkerhet och dejting på internet”. Forskarna efterfrågar specifika resurser för att hjälpa och stödja personer med inlärningssvårigheter att skapa relationer på internet. I en studie om internetsäkerhet, extrema (politiska) stånd-punkter och/eller ideologier och radikalisering fann Caton & Landman (2022) att unga med inlärningssvårigheter känner sig trygga i sin kunskap om internetsäkerhet, medan deras föräldrar är bekymrade över riskerna på internet. Resultaten indikerar likväl att fortbildning om risker med radikalisering på internet inte bara ökar ungdomarnas kunskap och medvetenhet, utan även lärarnas medvetenhet om vikten av att stödja unga personer med inlärningssvårigheter att bli delaktiga på internet.

I tidigare studier betonas vikten av strategier och attityder, samt att utgå från individuella behov. Ramsten (2018) fann att kommunala organisationer ofta saknar övergripande strategier för hur personal ska stödja unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning avseende internetanvändning. Resultaten visar dessutom att personalens risktänk avseende sociala medier och intellektuell funktionsnedsättning kan utgöra en hindrande faktor, eftersom internet kan betraktas som olämpligt. de Groot m.fl. (2022) poängterar det paradoxala i att omsorgspersonal uppfattar internet som en riskfylld och utmanande plats för unga med intellektuell funktionsnedsättning, trots begränsad kunskap om livet på internet och frånvaro av allvarliga problem i det dagliga arbetet. I likhet med föregående forskare fann Chiner m.fl. (2021) att lärare verkar betrakta internet som en riskfylld och osäker plats för studenter med intellektuell funktionsnedsättning, vilket kan påverka viljan att främja tillgång till internet för dessa

studenter. Forskarna efterfrågar mer uppmärksamhet åt dessa frågor samt stöd och kompetensutveckling till lärare och studenter så att de kan få ut så mycket som möjligt av internet. Björquist & Tryggvason (2023) rapporterar att personal inte bara behöver ha kunskap om internet, utan även en positiv attityd och beredskap att erbjuda konkret stöd när det behövs. Forskarna framhåller att internet under dessa omständigheter kan möjliggöra för unga med intellektuell funktionsnedsättning att utveckla självbestämmande och i vissa situationer bli mindre beroende av personal, vilket i sin tur kan resultera i ökat socialt deltagande. Avslutningsvis visar Chadwick (2019) att det inte är tillräckligt med ”en strategi som passar alla” för att stödja personer med intellektuell funktionsnedsättning att hantera risker på internet. Han poängterar att individuella faktorer såsom kognitiva uppmärksamhetsnivåer och informationsbearbetning behöver beaktas. Dessutom kan psykologiska egenskaper så som sociala beteenden och reaktioner på stress ha betydelse för utvecklandet av riskbeteende på internet. Seale & Chadwick (2017) efterfrågar i sin tur forskning som undersöker sambandet mellan risk och internetanvändande och uppmärksammar hur personer med intellektuell funktionsnedsättning vill leva sina liv. Samtidigt visar Chadwick (2022) att personer med intellektuell funktionsnedsättning kan ha svårt att kommunicera behov av stöd på internet. Han rekommenderar därför att diskussioner och stödinsatser ska utgå från ett språk som är bekant för dem.

2.5.4 Sammanfattning

Ovanstående genomgång visar att tidigare forskning främst koncentrerat uppmärksamheten till digital tillgänglighet och internetanvändning, risktagande och utsatthet på internet samt stödets betydelse för att utveckla förmågor och färdigheter och för att öka säkerheten. Få studier har intresserat sig specifikt för unga med intellektuell funktionsnedsättning och deras erfarenheter av sociala aktiviteter på internet. Dessutom är unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning och deras erfarenheter relativt outforskade.

I den tidigare forskningen framträder en mångfacetterad bild som utgörs av såväl likheter som skillnader mellan unga med intellektuell funktionsnedsättning och unga generellt. Beträffande likheter visar resultaten att personer med intellektuell funktionsnedsättning använder internet på liknande sätt som övriga befolkningen (Chiner m.fl., 2017; Jenaro m.fl., 2018; Sallafranque-St-Louis & Normand, 2017), till exempel använder de internet för att spela spel, lyssna på musik, titta på filmer eller TV (Molin m.fl., 2017; Ramsten m.fl., 2020). Avseende skillnader pekar resultaten på att personer med intellektuell funktionsnedsättning i högre grad använder internet som en fritidsaktivitet, än för kunskap och informationsinhämtning (Alfredsson Ågren,

m.fl., 2020b; Jenaro m.fl., 2018; Kim & Lee, 2021). Dessutom indikerar resultaten att kognitiva funktionsnedsättningar begränsar personer på olika sätt (Alfredsson Ågren, m.fl., 2020b; Ramsten m.fl., 2020). Den tydligaste skillnaden är dock att data från flera källor uppmärksammar en ökad risk för såväl utsatthet som att utveckla problematiska beteendemönster på internet (Chiner m.fl., 2017; Glumbic m.fl., 2021; Jenaro m.fl., 2018; Sallafranque-St-Louis & Normand, 2017).

Genom att synliggöra skillnader mellan unga med intellektuell funktionsnedsättning och unga generellt på internet finns en risk att peka ut och på ett kategoriskt vis tillskriva målgruppen som unik, sårbar och utsatt. På samma sätt kan betoning på likheter leda till att unga med intellektuell funktionsnedsättning betraktas som att de har samma förutsättningar som alla andra ungdomar.

3. Teoretiskt ramverk

I följande kapitel redogörs för den teoretiska inramningen i avhandlingen. Inledningsvis presenteras Layders teori om sociala domäner. Därefter beskrivs den teoribildning som tillämpas för att analysera resultatet på respektive nivå: symbolisk interaktionism och Goffmans dramaturgiska perspektiv samt copingteori.

3.1 Teorin om sociala domäner

Teorin om sociala domäner används för att analysera olika nivåer, med utgångspunkt i sambandet mellan individ och samhälle (Layder, 2006). I avhandlingen förstås unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet inte bara ur ett jämlikhets- och utanförskapsperspektiv som synliggör digital exkludering, utan även ur ett risk- och utsatthetsperspektiv som åskådliggör sambandet mellan internetanvändning, digitala färdigheter, möjligheter och risker. Dessutom förstås problemområdet ur ett identitetsperspektiv som lyfter fram internet som en möjlig arena för identitetsskapande. Gemensamt för ovan nämnda perspektiv är att de öppnar upp för en miljörelativ förståelse (Gustavsson, 2004; Tideman m.fl., 2020) där uppmärksamheten koncentreras mot samspelet mellan unga med intellektuell funktionsnedsättning och den omgivande miljön i samband med sociala aktiviteter på internet. I avhandlingen analyseras och diskuteras såväl individuella förutsättningar som erfarenheter av mellanmänskliga möten på internet och övergripande strukturer, vilket gör att Layders teori om sociala domäner blir särskilt relevant.

Enligt teorin om sociala domäner är den sociala verkligheten komplex och utgörs av fyra sammanlänkade domäner (nivåer). Nivåerna spänner över mikro- och makronivå och kan beskrivas med utgångspunkt i begreppen: psykobiografi (psychobiography), situerad aktivitet (situated activity), sociala miljöer (social settings) och kontextuella förutsättningar (contextual resources). Nivåerna framställs inte bara vertikalt för synliggöra att verkligheten kan betraktas på olika nivåer, utan även horisontellt för att lyfta fram att nivåerna sträcker sig över tid och rum. De relateras dessutom till varandra genom ett flerdimensionellt maktbegrepp som inkluderar såväl objektiva som subjektiva och intersubjektiva aspekter på makt (Layder, 2006).

Mikronivån inkluderar för det första begreppet psykobiografi, det vill säga personers individuella utveckling i den sociala verkligheten. Utifrån ett psykobiografiskt perspektiv betraktas erfarenheter och sociala relationer som individuella och unika (Layder, 2006). Begreppet psykobiografi tillämpas i analysen för att fördjupa förståelsen av det individuella och unika i erfarenheter som unga med intellektuell funktionsnedsättning gör i samband med sociala aktiviteter på internet. Bland annat hur den intellektuella funktionsnedsättningen begränsar dem

på olika sätt eller hur den utgör en ökad risk för utsatthet och att utveckla problematiska beteendemönster på internet. För det andra omfattar mikronivån begreppet situerad aktivitet, med andra ord den aktivitet som äger rum i dagliga möten och där mening skapas (Layder, 2006), till exempel i hemmet, i skolan eller på internet. Begreppet situerad aktivitet tillämpas i analysen för att fördjupa förståelsen av vilken mening sociala aktiviteter på internet har för unga med intellektuell funktionsnedsättning. Bland annat hur de använder internet som tidsfördriv och underhållning, till exempel för att spel, lyssna på musik, titta på filmer eller TV. Dessutom används begreppet för att analysera hur de sociala aktiviteterna på internet kan ha en djupare mening, till exempel utgöra en möjlighet att utforska olika identitetsuttryck i samspel med andra. På mikronivå, och viss mån även på mesonivå, inbegrips begreppet sociala miljöer, i huvudsak den omedelbara miljö där situerad aktivitet äger rum. I sociala miljöer sker möten där sociala relationer, positioner och praktiker reproduceras (Layder, 2006). Begreppet social miljö tillämpas i analysen för att fördjupa förståelsen av de erfarenheter som unga med intellektuell funktionsnedsättning gör på sociala arenor på internet. Därtill används social miljö för att förstå hur sociala miljöer på och utanför internet interagerar, till exempel hur sociala aktiviteter på internet kan underlätta för deltagande i sociala sammanhang utanför internet och tvärtom. På mikro- och mesonivå tillämpas dessutom Layders begrepp informell och formell miljö för att fördjupa förståelsen av hur unga med intellektuell funktionsnedsättning söker stöd vid riskfyllda situationer. Här inbegriper informell miljö de möten som sker mellan unga med intellektuell funktionsnedsättning och föräldrar, syskon och vänner, medan formell miljö inbegriper möten med lärare. På dessa nivåer analyseras resultaten även utifrån mikrosociologiska perspektiv: symbolisk interaktionism och Goffmans dramaturgiska perspektiv och copingteori, vilket jag kommer till längre fram.

Makronivån inkluderar begreppet kontextuella förutsättningar. Förutsättningarna påverkas för det första av distributionsaspekten, det vill säga ojämnt fördelade materiella resurser i förhållande till bland annat ålder, funktionalitet, kön och socioekonomiska förhållanden. För det andra av historisk ackumulation av kulturella resurser, vilka kan delas upp och rymmas i följande tre grupper: dominant kultur, subkultur och motståndskultur (Layder, 2006). Begreppet kontextuella förutsättningar tillämpas för att göra en analys på makronivå, och fördjupa förståelsen av hur ojämnt fördelade materiella och kulturella resurser kan ha betydelse för om risker på internet resulterar i negativa erfarenheter, eller inte.

3.2 Symbolisk interaktionism

Interaktionistiskt perspektiv tillämpas för att på ett mer djuplodat sätt analysera och tolka vilken mening unga med intellektuell funktionsnedsättning tillskriver sociala aktiviteter på internet, men även vilken mening jag som forskare väljer att tillskriva deras erfarenheter. Symbolisk interaktionism är en mikrosociologisk teoribildning som koncentrerar uppmärksamheten mot på småskaliga möten, ansikte-mot-ansikte, mellan sociala aktörer och den mening sociala aktörer fäster vid sitt beteende. Teoribildningen tillämpas för att beskriva och analysera sociala processer i samspelet mellan personer där identiteter skapas, formas, upprätthålls, kommuniceras, presenteras, förhandlas, utmanas, reproduceras, återupptäcks och berättas (Scott, 2015). I analysen tillämpas symbolisk interaktionism för att fördjupa ett miljörelativt perspektiv på funktionshinder där uppmärksamheten riktas mot samspelet mellan unga med intellektuell funktionsnedsättning och den omgivande miljön i samband med sociala aktiviteter på internet.

Begreppet symbolisk interaktionism utgår från en konstruktivistisk syn på den sociala verkligheten. Blumer (1969) formulerade följande grundprinciper för symbolisk interaktionism: att människor förhåller sig till företeelser utifrån vilken mening de har för dem, att företeelser får sin mening genom social interaktion, att den mening som företeelser har förändras genom de tolkningsprocesser som sker i mötet mellan enskilda och grupper och deras omvärld. Blumers principer tillämpas i analysen för att fördjupa förståelsen av hur unga med intellektuell funktionsnedsättning förhåller sig till såväl andra människor som till normer, sociala aktiviteter och möten på sociala arenor på internet, med utgångpunkt i vilken mening de tillskriver nämnda företeelser. Vidare används principerna för att fördjupa förståelsen av hur den tillskrivna meningen hanteras och förändras i social interaktion med andra, jämnåriga, föräldrar och lärare, på och utanför internet.

3.2.1 Goffmans dramaturgiska perspektiv

Goffmans dramaturgiska perspektiv har en mikrosociologisk utgångspunkt, vilket innebär att uppmärksamheten riktas mot interaktioner ansikte-mot-ansikte och sociala aktörers gemensamma arbete att definiera verkligheten. Både interaktionistiskt och dramaturgiskt perspektiv utgår från idén om att sociala identiteter kan produceras, förhandlas och framföras genom situerade möten (ansikte-mot-ansikte) (Scott, 2015). Utmärkande för dramaturgiskt perspektiv är att Goffman hämtat metaforer från teaterns värld för att förstå social interaktion. Goffmans begrepp, även om de formulerades på 1950-talet, betraktas särskilt relevanta för att analysera och tolka sociala aktiviteter på internet. Goffmans begrepp tillämpas för att analysera

erfarenheter av självpresentationer som unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning gör på internet. I huvudsak används begreppen intrycksstyrning (impression management), framträdande (performance), publik (audience), observatör (observer), deltagare (participant), roll (role), fasad (front), främre region (front stage) och bakre region (backstage) (Goffman, 1959, 2020).

Intryckstyrning syftar enligt Goffman på interagerande personers försök att styra de intryck de gör på varandra för att ge så bra intryck som möjligt. Vidare är förmågan att göra intryck och uttrycksförmågan är sammanlänkade. Goffman skiljer på två olika former av uttryck: utsända och överförda uttryck. Personer har för det mesta mer kontroll över utsända uttryck än överförda uttryck (Goffman, 1959, 2020). Begreppen intrycksstyrning och uttryck tillämpas för att analysera unga kvinnors erfarenheter av självpresentationer i form av texter, bilder, filmer på sociala arenor på internet. Framträdande definieras enligt Goffman som den sammanhållna aktiviteten hos en bestämd deltagare vid ett bestämt tillfälle, vilken syftar till att påverka någon av de andra deltagarna. Med utgångspunkt i en bestämd deltagare och dess framträdande betraktas övriga deltagare som publik, observatörer och deltagare (Goffman, 1959, 2020). Begreppen framträdande, publik, observatör och deltagare tillämpas för att analysera erfarenheter av identitetsskapande aktiviteter på sociala arenor på internet. Identitet är enligt Goffman inte något fast, utan identiteten (rollgestalten, jaget, självet) uppstår och utvecklas i interaktion med andra människor. Begreppet roll kan i sin tur beskrivas som de bestämda handlingsmönster som uppvisas under ett framträdande och som kan se olika ut vid olika tillfällen (Goffman, 1959, 2020), vilket innebär att samma individ kan spela olika roller. Begreppet roll tillämpas för att analysera de olika roller som unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning har på och utanför internet. Främre och bakre regioner utgör enligt Goffman de platser där intryckstyrningen äger rum. Främre region är den plats där framträdandet äger rum, medan bakre region är den plats där framställningen av en roll förbereds. I bakre regionen konstrueras intryck och illusioner, som förhoppningar. Där finns möjlighet att ändra scenkostymer och andra delar av den personliga fasaden samt gå igenom framträdandet, men framför allt innebär den bakre regionen en möjlighet att koppla av och lägga bort sin fasad, vila från sina repliker och kliva ur sin rollgestalt (Goffman, 1959, 2020). Begreppen främre och bakre region tillämpas för att analysera förhållandet mellan sociala miljöer på och utanför internet.

3.3 Copingteori

I avhandlingen utgår jag från ett relationellt perspektiv på stress och coping (Lazarus & Folkman, 1984), vilket innebär att såväl stress som coping förstås inom ramen för individens förhållande till samhället.

Enligt det relationella perspektivet är coping ett resultat av kognitiv bedömning. En process där personer tolkar den omgivande miljön och kategoriserar olika slags möten i förhållande till dess betydelse för välbefinnande. Processen sker i olika steg och inkluderar för det första en tolkning av stressfaktorer, för det andra en analys av tillgängliga coping-resurser. Processen innebär dessutom en omvärdering som syftar på de värderingar som görs med utgångspunkt i ny information från den omgivande miljön och/eller information från personens egna reaktioner (Lazarus & Folkman, 1984, 1987). Begreppet coping tillämpas för att analysera hur unga personer med intellektuell funktionsnedsättning tolkar och kategoriserar möten med såväl jämnåriga som vuxna, både på och utanför internet, i förhållande till dess betydelse för utveckling och välmående. I analysen beaktas inte bara stressfaktorer, utan även tillgängliga coping-resurser. Stressfaktorerna är relaterade till digital stress och inkluderar risktagande och utsatthet på internet, svårigheter att dra nytta av internets möjligheter, överdriven användning av mobiltelefoner och olika sorters konflikter. Tillgängliga coping-resurser varierar å sin sida beroende på bland annat ålder, funktionalitet och kön. Dessutom betraktas socialt stöd som en coping-resurs.

Enligt nämnda processorienterade perspektiv definieras begreppet coping som ansträngningar för att hantera yttre och/eller inre krav som antingen är påfrestande eller överträffar personens resurser (Lazarus & Folkman, 1984). Coping tillämpas för att analysera hur unga med intellektuell funktionsnedsättning använder olika strategier för att hantera såväl negativa erfarenheter på internet som yttre och inre krav på hur erfarenheterna bör hanteras. Teorin urskiljer två olika varianter av coping: problemfokuserad coping (problem-focused coping) och känslofokuserad coping (emotion-focused coping) (Lazarus & Folkman, 1984). Personer hanterar ofta stress utifrån både problemfokuserad och känslofokuserad coping (Lazarus & Folkman, 1987), vilket innebär att den ena strategin inte utesluter den andra.

Problemfokuserad coping koncentrerar uppmärksamheten mot att hantera och förändra problemet som orsakar bekymmer. I litteraturen betonas att strategier för problemfokuserad coping inriktar sig på den omgivande miljön för att förändra påtryckningar, barriärer, resurser och tillvägagångssätt som kommer från andra. Strategierna inriktar sig dessutom på enskilda individer. Det senare utgörs av problemfokuserade omvärderingar, det vill säga strategier för

motiverande eller tankemässiga förändringar som att ändra ambitionsnivån, minska det personliga deltagandet, hitta alternativa vägar för tillfredställelse, utveckla nya normer för beteende, eller lära sig nya färdigheter (Lazarus & Folkman, 1984). Begreppet problemfokuserad coping tillämpas för att analysera hur unga med intellektuell funktionsnedsättning hanterar digital stress vid riskfyllda situationer på internet, men även hur de hanterar yttre krav som påtryckningar från omgivningen, till exempel från föräldrar.

Känslofokuserad coping riktar uppmärksamheten mot att reglera känslomässig respons till problemet. I litteraturen beskrivs känslofokuserad coping som kognitiva processer för att minska känslomässiga bekymmer, vilket inkluderar strategier som undvikande, bagatellisering, distansering, selektiv uppmärksamhet, positiv jämförelse och att förvränga negativa händelser till något positivt (Lazarus & Folkman, 1984). Begreppet känslofokuserad coping tillämpas för att analysera hur unga med intellektuell funktionsnedsättning kognitivt och känslomässigt hanterar digital stress vid riskfyllda situationer på internet, till exempel om de drar sig undan och distanserar sig i stället för att söka stöd. Vid känslofokuserad coping finns alltid en möjlig risk för självbedrägeri, vilket innebär att förneka fakta och implikationer, vägra erkänna det värsta och agera som om det inte spelar någon roll vad som händer (Lazarus & Folkman, 1984). Begreppet självbedrägeri tillämpas för att analysera hur unga med intellektuell funktionsnedsättning förhåller sig till internetrelaterat stöd. Parallellt med problemfokuserad och känslofokuserad coping betraktas socialt stöd som en coping-resurs i den sociala miljön (Lazarus & Folkman, 1984). Begreppet socialt stöd används för att analysera hur unga med intellektuell funktionsnedsättning hanterar digital stress vid riskfyllda situationer på internet, men även hur de använder sig av internetrelaterat stöd, vem de vänder sig till och varför.

4. Metod och material

I följande kapitel redogörs för avhandlingsprojektet, metodologisk ansats, urval och datainsamling, analys, etik och metoddiskussion. Avhandlingen baseras på två empiriska underlag som benämns Delstudie A och Delstudie B. Delstudie A består av en litteraturöversikt (Artikel I), medan Delstudie B utgörs av en intervjustudie och metoddiskussion (Artikel II, III, IV). I Figur 1 nedan visas hur delstudierna och artiklarna är sammanlänkade.

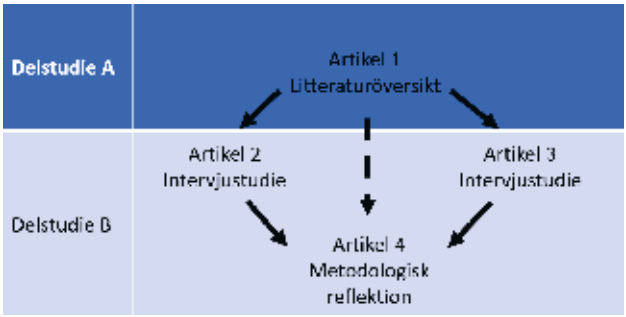

Figur 1: Översikt – delstudier och artiklar

4.1 Avhandlingsprojektet

Avhandlingsprojektet var inledningsvis en del av forskningsprojektet Del@ktig på nätet? Särskoleelevers identitetsskapande aktiviteter på internet, vid Högskolan Väst. Forskningsprojektet finansierades av Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (FORTE), och koncentrerade sig på att beskriva och analysera särskoleelevers identitetsskapande aktiviteter och möjligheter till delaktighet på internet. (Molin m.fl., 2019, s. 16). Som doktorand har jag haft stor frihet att utforma mitt avhandlingsprojekt, vilket inbegripit att fylla en kunskapslucka beträffande erfarenheter av sociala aktiviteter på internet hos unga med intellektuell funktionsnedsättning. Forskningsområdet är outforskat och avhandlingsarbetet har inneburit ett utforskande av såväl kunskap som kvalitativa metoder. Det har dessutom funnits en öppenhet för nya angreppssätt. Avhandlingen har således givits en kvalitativ och explorativ ansats.

4.2 Metodologisk ansats

Den vetenskapsteoretiska ansatsen i avhandlingen utgår från antagandet att världen inte existerar oberoende av mig som forskare, utan förstås genom språkliga konstruktioner och rekonstruktioner (Ingemann, 2016). Det kunskapsteoretiska perspektivet i avhandlingen har sedermera influerats av en tolkande och hermeneutisk ansats. En central utgångpunkt inom hermeneutiken är att ”meningen hos en del endast kan förstås om den sätts i samband med

helheten" (Alvesson & Sköldberg, 2017, s. 134), vilket innebär att helheten enbart kan förstås utifrån sina delar. Processen liknas vid en spiral där forskaren börjar i en viss punkt och studerar den grundligt genom att växla mellan del och helhet, vilket resulterar i en fördjupad förståelse för både del och helhet (Alvesson & Sköldberg, 2017). I avhandlingen har processen inneburit att växla mellan att studera erfarenheter av sociala aktiviteter på internet hos unga med intellektuell funktionsnedsättning och att fördjupa kunskaperna i tidigare forskning inom området och relevanta teorier.

En annan central utgångspunkt inom hermeneutiken är enligt Ödman (2016) samspelet mellan förförståelse, förståelse och intentionalitet. Han menar att tolkning och förståelse resulterar i att ny mening skapas, vilket resulterar i att ny förförståelse utvecklas. Vidare framhåller han att det är intentionen att skapa klarhet och struktur som gör att verkligheten omtolkas och förstås på ett nytt sätt. I avhandlingen har det inneburit att tolkning och förståelse av intervjupersonernas erfarenheter resulterat i en fördjupad förståelse av unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet som inte bara bygger på praktisk erfarenhet, utan även teoretiska kunskaper och utgångspunkter. Tolkning och förståelse är dessutom förknippat med empati, det vill säga att leva sig in i en annan persons situation för att förstå innebörden av den personens handlingar (Alvesson & Sköldberg, 2017). I avhandlingen har det betytt att jag försökt leva mig i ungdomarnas situation på internet och tillskriva sociala aktiviteter, som identitetsskapande, en meningsinnebörd.

Avslutningsvis finns det inom hermeneutiken ett metodologiskt problem som rör de principer och kriterier som ligger till grund för skapandet av tolkningssystem och val av tolkning. Enligt Ödman (2016) innebär det att kontrollera så att delarna i tolkningssystemet på ett logiskt sätt är sammanlänkade och att tolkningssystemet och tolkningarna kan relateras till tolkningsobjektet och den kontext den är hämtat ifrån. I avhandlingen har det inneburit att jämföra och underbygga tolkningar med det teoretiska ramverket som utgörs av Layders teori om sociala domäner samt Goffmans dramaturgiska perspektiv och copingteori, men även att väga tolkningar och teoretiska antaganden mot tolkningsobjektet som utgörs av ungas erfarenheter av sociala aktiviteter på internet. Dessutom har det betytt att jag jämfört och argumenterat för tolkningar i relation till teoretiska antaganden och tidigare forskning. I följande metodkapitel kommer jag successivt redogöra för hur jag influerats av ett hermeneutiskt förhållningssätt i olika delar av forskningsprocessen, exempelvis hur analysen av datamaterialet i avhandlingen utgått från en växelverkan mellan del och helhet och förförståelse och förståelse.

4.3 Urval och datainsamlingsmetoder

4.3.1 Delstudie A

Litteraturöversikten (Artikel I) har en så kallad integrativ och systematisk ansats. Den integrativa ansatsen innebär att såväl kvalitativ som kvantitativ forskning inkluderats (Dickson m.fl., 2017; Sandelowski m.fl., 2007). Motivet till den integrativa ansatsen var förutom bristen på studier, möjligheten att inkludera centrala kvantitativa (Didden m.fl., 2009) och kvalitativa (Löfgren-Mårtenson, 2008; Seale, 2001) studier inom forskningsområdet. Den systematiska ansatsen innebär i sin tur att arbetet följt på förhand väldefinierade och transparenta steg: definition av frågan, identifikation och kritisk bedömning av tillgängliga artiklar, sammanställning av resultat samt utkast med relevanta slutsatser (Dickson m.fl., 2017).

4.3.1.1 Urval

För att identifiera forskningsfrågan och definiera relevanta artiklar tillämpades PICo (Population, phenomena of Interest, Context), det vill säga en minnesteknik avsedd för kvalitativa litteraturöversikter som analyserar mänsklig erfarenhet och sociala fenomen (Stern m.fl., 2014). Med stöd av PICo konstaterades att populationen var unga med intellektuell funktionsnedsättning, intressefrågan var kunskap om gruppen och kontexten var internet, särskilt sociala medier. Ovanstående konstaterande utmynnade i den preliminära forskningsfrågan: Vad kännetecknar kunskapen om unga med intellektuell funktionsnedsättning och sociala medier? Det slutgiltiga urvalet bestod av tolv artiklar om unga med intellektuell funktionsnedsättning och sociala medier publicerade i vetenskapliga tidskrifter mellan åren 2001–2017.

4.3.1.2 Datainsamling

Datainsamlingen i litteraturöversikten (Artikel I) inleddes med ”scoping searches” (Cherry & Dickson, 2017). Den huvudsakliga sökningen, genomfördes i maj, år 2017. Sökningen gjordes i databaserna Scopus och Web of Science med följande sökstrategi: (intellectual disabil*) OR (learning disabil*) OR (mental retard*) OR (developmental disabil*) AND Internet OR (social media) OR (social networking site*) OR Facebook AND (young people) OR (youth) OR (adolescent) OR (teenager*). Dessutom användes söktjänsten Google Scholar. Ytterligare artiklar identifierades genom andra källor: sociala medier och korrespondens med experter. Sökningarna resulterade i 457 artiklar. Granskningen av artiklarna delades upp i två steg. Först granskade jag samtliga titlar och exkluderade dem som inte handlade om unga, intellektuell funktionsnedsättning och sociala medier. Sedan läste jag igenom den fullständiga texten i de inkluderade artiklarna. Avslutningsvis genomförde jag ett urval tillsammans med mina handledare. Vid granskning och urval av artiklar justerades inkluderings- och

exkluderingskriterierna (Cherry & Dickson, 2017) efter hand, vilket resulterade i att studier om barn och unga med intellektuell funktionsnedsättning i åldern 11–31 samt studier med andra deltagare än målgruppen inkluderades (se 4.6 Metoddiskussion).

4.3.2 Delstudie B

Delstudie B (Artikel II, III och IV) är en kvalitativ studie som använde och kombinerade följande datainsamlingsmetoder: individuella intervjuer, parintervjuer och fokusgrupper. Min roll som intervjuare kan liknas vid en resenär (Kvale & Brinkman (2014), vilket innebär att intervjuandet inneburit en resa där innebörden i intervjupersonernas berättelser skiljts ut och utvecklats genom mina tolkningar. Följaktligen har kunskapen om intervjupersonernas erfarenheter av sociala aktiviteter på internet konstruerats genom mina tolkningar. Datainsamlingen har inte bara resulterat i ny kunskap utan även inneburit en reflexionsprocess där min syn på världen delvis förändrats. Vidare har jag haft ett adaptivt förhållningssätt till teori (Layder, 1998), vilket inneburit att jag inte bara utgått från redan existerande teorier i förhållande till avhandlingsprojektet som interaktionistiskt perspektiv, utan även adderat teorier som uppmärksammats under avhandlingsprocessen som teorin om sociala domäner och copingteori. För att strukturera mina reflektioner över processen och de metodologiska utmaningar som uppkommit under vägen har jag tillämpat memo-writing (Layder, 1998).

4.3.2.1 Urval

Urvalet i Delstudie B (Artikel II-IV) utgjordes av unga med intellektuell funktionsnedsättning som går i anpassad gymnasieskola, det vill säga ungdomar som på grund av att de har en intellektuell funktionsnedsättning inte bedöms ha förutsättningar att uppfylla de betygskriterier som gäller för gymnasieskolan (SFS 2010:800). Intervjupersonerna rekryterades från fyra anpassade gymnasieskolor i Västsverige. Ansvariga rektorer och lärare på skolorna var behjälpliga med rekryteringen och intervjupersonerna kom huvudsakligen från nationella program med följande inriktningar: hälsa, vård och omsorg, skog, mark och djur, hantverk och produktion samt administration, handel och varuhantering. Genom ovanstående tillvägagångssätt fick jag ett urval som innehöll en viss variation när det gäller bakgrund och ursprung. Det slutgiltiga urvalet bestod av 17 unga kvinnor och nio unga män med intellektuell funktionsnedsättning, i åldern 16–21.

4.3.2.2 Datainsamling

I anslutning till datainsamlingen i Delstudie B (Artikel II-IV) initierades referensgrupper med både unga med intellektuell funktionsnedsättning och professionella. Idén var hämtad från tillämpad forskning inom socialt arbete (Helsinki statement on social work practice research,

2014). Den första referensgruppen bestod av fem unga män och en ung kvinna i åldern 17–19 år från anpassad gymnasieskola. Intentionen med referensgruppen var att jag skulle få ta del av deras tankar och erfarenheter av sociala medier och att de skulle fungera som ett ”bollplank”. Vidare var föresatsen att deras tankar och erfarenheter skulle vara till hjälp inte bara för hur jag skulle närma mig området, utan även för hur jag skulle formulera mina frågeställningar och utforma intervjuguiden. Gruppen träffades tre gånger under år 2016. Den andra referensgruppen bestod av en lärare, en specialpedagog och en skolkurator i anpassad gymnasieskola. Avsikten med den referensgruppen var att lyfta metodologiska frågor, exempelvis hur intervjuerna och intervjufrågorna skulle kunna utformas och anpassas till målgruppen. Gruppen träffades två gånger under åren 2017–2018. Efter hand visade det sig vara svårt att upprätthålla kontakten och arbetet med referensgrupperna. I stället kom rektorer och lärare på de skolor där den huvudsakliga datainsamlingen ägde rum att utgöra ett viktigt stöd. Grupperna utgjorde likväl viktiga och vägledande inslag i den förberedande fasen av Delstudie B.

Datainsamlingen pågick under 2017–2018 och inleddes med två pilotintervjuer: en parintervju på nationella programmet och en individuell intervju på individuella programmet. Det slutgiltiga datamaterialet bestod av 15 individuella intervjuer, två parintervjuer samt två fokusgrupper[2]. Därtill bestod datamaterialet av memos (Layder, 1998), närmare bestämt memos från datainsamlingen och marginal notes från transkriberingen (10 200 ord). Samtliga intervjuer var semistrukturerade, vilket betyder att det fanns en intervjuguide med teman, men att intervjupersonerna hade stor individuell frihet att utforma svaren (Bryman, 2016). I fokusgrupperna praktiserades en öppen intervjustil. Således introducerades ämnen för diskussion, samtidigt som det fanns utrymme för olika uppfattningar (Kvale & Brinkmann, 2014; Morgan, 1998). Litteraturöversikten (Delstudie A) samt erfarenheter från referensgruppen med unga med intellektuell funktionsnedsättning gav uppslag till följande teman i intervjuguiden: självpresentationer, relationer på nätet, möjligheter och risker, identitet: online och offline. I intervjuerna tillämpades de strategier som Perry (2004) formulerat för att underlätta intervjuer med personer med intellektuell funktionsnedsättning. Det innebär att jag anpassade platsen för intervjun, öppningen av intervjun, stilen på frågorna och frågeformatet till målgruppen. De individuella intervjuerna och parintervjuerna varade i genomsnitt 48 minuter, medan träffarna med fokusgrupperna varade i genomsnitt 36 minuter. Samtliga intervjuer spelades in på en diktafon, överfördes till en lösenordskyddad dator och

[2] Fokusgrupperna bestod av dels en grupp med 4 unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning som träffades 5 gånger, dels en fokusgrupp med 4 unga män som träffades 4 gånger. En av de manliga deltagarna intervjuades både enskilt och i grupp.

transkriberades manuellt. I mars 2018 presenterades studien för elevhälsan i anpassad gymnasieskola för att säkerställa beredskap om någon ungdom skulle vara i behov av stöd i samband med intervjuerna, men även efteråt.

4.4 Analys

I avhandlingen användes olika metodologiska ansatser, urval och analysmetoder. I tabellen nedan presenteras en översikt över metod, urval och analys i de olika delstudierna, närmare bestämt i Artikel I-IV.

Tabell 1: Översikt: metod, urval och analys

Delstudie	Artikel	Metod	Urval	Analys
A	I	Systematisk och integrativ litteraturöversikt	Tolv granskade artiklar. Elva artiklar och en kortfattad rapport.	Tematisk analys
B	II	Individuella intervjuer och parintervjuer Memowriting	Intervjuer med 13 unga kvinnor och fem unga män med intellektuell funktionsnedsättning. Ålder 16–21. Memos från datainsamlingen.	Tematisk analys inspirerad av tolkande av mening. Kulturnära tolkningar.
B	III	Individuella intervjuer, parintervjuer och fokusgrupp (tjejgrupp).	Intervjuer med 17 unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning. Ålder 16–21.	Tolkande fenomenologisk analys. Erfarenhetsnära och kulturnära tolkningar.
B	IV	Memowriting	Memos från referensgrupper och datainsamlingen och marginal notes från transkriberingen. 10 200 ord.	Analys med stöd av NVivo 12 Pro

4.4.1 Delstudie A

I litteraturöversikten (Artikel I) gjordes inledningsvis en kvalitativ metasammanfattning, vilket betyder att resultat från både kvalitativa och kvantitativa studier sammanställdes (Sandelowski m.fl., 2007). Därefter analyserades artiklarnas resultat tematiskt i sex steg (Braun & Clarke, 2006). Det första steget innebar att bekanta sig med datamaterialet, bestående av tolv artiklar. Som stöd användes en tabell med följande kolumner: författare, land, tema, deltagare, metod och huvudfynd. Det andra och tredje steget inbegrep att identifiera initiala koder i datamaterialet och söka efter teman. Det sistnämnda gjordes med hjälp av en initial tematisk karta med preliminära teman och underteman. Preliminära teman var: positiva aspekter som möjligheter, negativa aspekter som risk och sårbarhet, men även identitet, sexualitet, stöd,

internetanvändande och informationskälla. De fjärde och femte steget inkluderade att granska, definiera och namnge teman med stöd av en begreppsmatris (Watson & Webster, 2002). Slutgiltiga teman var: möjligheter, risk och sårbarhet, barriärer, sexualitet, identitet och stöd. Det sjätte och sista steget bestod av att skapa litteraturöversikten, det vill säga att göra en slutlig analys och skriva fram artikeln.

4.4.2 Delstudie B

Analysen och tolkningen av datamaterialet i Delstudie B (Artikel II-IV) baserades på en växelverkan mellan del och helhet och förförståelse och förståelse. Det innebar att dels studera delarna som utgjordes av erfarenheter av sociala aktiviteter på internet, dels ställa delarna mot helheten, bestående av teorier och tidigare forskning. Förståelsen av forskningsområdet påverkades av min förförståelse som både består av praktisk erfarenhet av skolsocialt arbete inom anpassad grundskola och teoretisk kunskap i form av erfarenheter och insikter från forskarutbildningen. Ett annat sätt att uttrycka ovanstående växelverkan är att jag i analysen och tolkningen pendlade mellan positionen att vara erfarenhetsnära (experience-near) och erfarenhetsöverskridande (experience-distant) (Gustavsson, 2001). Strategin för tolkningsinriktade ansatser innebär att på ett dialektiskt vis pendla mellan att å ena sidan betrakta och beskriva världen såsom intervjupersonerna säger sig erfara densamma, det vill säga ett förhållningssätt som brukar benämnas som ett kulturnära förhållningssätt (emic approach) (Hammersley & Atkinson, 2019). Å andra sidan inta en position som beaktar de innebörder och betydelser som jag som forskare med min förförståelse, inklusive teoretiskt och begreppsligt ramverk, tillskriver forskningsområdet.

I Artikel II startade den analytiska processen med memo-writing (Layder, 1998), därefter bekantade jag mig med datamaterialet (intervjuer) och konstruerade ett initialt tematiskt ramverk med teman och subteman (Spencer m.fl., 2014). Därpå genomförde jag en tematisk analys i sex steg som innebar att jag bekantade mig med datamaterialet, identifierade initiala koder, sökte efter teman, granskade teman, definierade och namngav teman samt skapade artikeln (Braun & Clarke, 2006). De initiala koderna var: inget behov av råd, lära sig av andra eller av personliga erfarenheter, vems råd och vad innehåller de, svåra situationer på och utanför internet, stå på egna ben, söka stöd – från vem, bestämma själv, olika former av kontroll, förhandla och vägra kontroll och varför kontroll och att inte veta varför. Den slutliga analysen resulterade i följande teman: att lära sig en läxa, syskonens viktiga roll, dilemmat med stöd och förhandling av kontroll. Analysen var inspirerad av så kallad meningstolkning (Brinkmann & Kvale, 2015; Midjo & Ellingsen Aune, 2018) och resultaten presenterades tematiskt

tillsammans med kulturnära tolkningar (Hammersley & Atkinson, 2019). En övergripande analys i förhållande till tidigare forskning och teoretiskt ramverk presenterades först i diskussionen.

I Artikel III var analysen av datamaterialet inspirerad av tolkande fenomenologisk analys (Smith m.fl, 2022; Smith & Osborn, 2015). Det fanns en ambition att utforska hur unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning förstår sin personliga och sociala värld och vilken mening särskilda erfarenheter, händelser och tillstånd har för dem (Smith & Osborn, 2015). Den tolkande fenomenologiska analysen gjordes i sex steg som bestod av att jag läste och läste om, tog initiala anteckningar, utvecklade centrala teman, sökte efter samband mellan centrala teman, flyttade till nästa fall och sökte efter mönster mellan fall (Smith m.fl., 2022). Analysen resulterade i fyra centrala teman: vara sig själv, vara försiktig och undvika visa kroppen, i andras ögon: om låtsasidentitet och att försköna och när bilden inte stämmer överens. Därefter gjorde jag erfarenhetsnära (Gustavsson, 2001) och kulturnära tolkningar (Hammersley & Atkinson, 2019). Följaktligen analyserades resultaten främst med stöd av citat från intervjupersonerna. En övergripande analys i förhållande till existerande litteratur presenterades först i diskussionen (Smith & Osborn, 2015), i likhet med Artikel II.

I Artikel II och III användes analysverktyget NVivo 12 Pro initialt för att förvara och organisera datamaterialet. I Artikel IV användes verktyget för att sortera och analysera datamaterialet som bestod av memos och marginal notes. Analysen resulterade i följande teman som samtliga betonar utmaningar i kvalitativ forskning om unga med intellektuell funktionsnedsättning: informerat samtycke, tillträde till arenor på internet och användning av stimulimaterial. I artikeln diskuterades även möjligheter i kvalitativ forskning, närmare bestämt flexibilitet och relationskapande.

4.5 Etik

Regionala etikprövningsnämnden i Göteborg (ref. nr. 048–15/ref. nr. T111-17) har granskat och godkänt avhandlingsprojektet. Etikprövningen skedde i två steg. Först granskades och godkändes avhandlingsprojektet som en del av forskningsprojektet Del@ktig på nätet? Särskoleelevers identitetsskapande aktiviteter på internet. Inför intervjustudien gjordes dessutom en tilläggsansökan. Den bestod av en utförlig redogörelse av de kvalitativa metoderna i avhandlingsprojektet: individuella intervjuer och fokusgrupper. Utöver etikprövningen följde avhandlingen etiska krav avseende information, samtycke, konfidentialitet och nyttjande (Etikprövningsmyndigheten, 2023; Vetenskapsrådet, 2017).

Under datainsamlingen har särskild hänsyn tagits till att intervjupersonerna har en intellektuell funktionsnedsättning. För att kunna bemöta intervjupersonerna på bästa sätt har jag utgått från riktlinjer från American Association Intellectual and Developmental Disabilities (Tassé m.fl., 2005). Det innebär att jag varit förberedd på att jag kan behöva avsätta extra tid för intervjuprocessen. Utöver detta har jag identifierat mig tydligt för intervjupersonen samt strävat efter att använda mitt vanliga tonläge och ett enkelt och tydligt språk. Tilläggas kan att jag har försökt att behandla intervjupersonerna åldersdekvat, samtidigt som jag kontrollerat att de förstår vad som sägs och erbjudit hjälp på ett sensibelt och respektfullt sätt. Förrutom att jag utgått från ovanstående riktlinjer har jag använt mig av strategier för att underlätta intervjuer med personer med intellektuell funktionsnedsättning (Perry, 2006). Det innebär att intervjuerna genomfördes i lättillgängliga, tysta och lugna rum på ungdomarnas respektive skolor. Varje intervju inleddes med en informell konversation. Intervjufrågorna var korta, enkla och entydiga. Jag använde öppna intervjufrågor som vid behov kompletterandes med slutna frågor (ja/nej eller flera val). Riktlinjerna och strategierna tillämpades för att intervjun skulle bli så etiskt välgrundad som möjligt.

Kvalitativ forskning om unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet genererar en rad etiska överväganden. Resultatet i Delstudie A väckte ett intresse för att för att fördjupa diskussionen om metodologiska utmaningar. Därtill kommer att arbetet med Delstudie B frambringade flera etiska överväganden. Sammantaget resulterade detta i en metodartikel (Artikel IV) där informerat samtycke, tillträde till sociala arenor på internet och användning av stimulimaterial diskuteras. I följande avsnitt har jag valt att belysa etiska överväganden kring informerat samtycke. Dessutom belyses två nya överväganden som jag anser särskilt viktiga att diskutera i sammanhanget, närmare bestämt att beröra känsliga ämnen under intervjuerna och risken att studien bidrar till ytterligare stigmatisering av unga med intellektuell funktionsnedsättning.

En central forskningsetisk fråga inom funktionshinderområdet är utmaningar beträffande informerat samtycke. Under datainsamlingen gjordes vissa anpassningar i förhållande till att informerat samtycke skulle inhämtas från unga med intellektuell funktionsnedsättning. För det första var det informerade samtycket formulerat på lättläst svenska. För det andra lästes det vid behov upp för intervjupersonerna. För det tredje fanns det utrymme för förtydliganden och att svara på frågor. Om intervjupersonerna var under 18 år informerades dessutom deras vårdnadshavare om studien, vilket gjordes av ansvariga lärare. Dessutom försökte jag använda ett enkelt och tydligt språk när jag presenterade mig och studien genom att använda frasen ”jag

är intresserad av vad ungdomar i särskolan gör på sociala medier och jag kommer att skriva en bok om detta". Trots ovanstående grundliga och systematiska tillvägagångssätt var det svårt att veta om intervjupersonerna till fullo förstod vad det innebar att delta i studien. Följaktligen krävdes kontinuerliga avstämningar och etiska överväganden under hela intervjuprocessen.

Intervjusituationer kan innebära att intervjupersoner berör känsliga ämnen som kan försätta dem i en svår situation där och då. Det gäller framför allt i par- och fokusgrupper när intervjupersonerna tar del av varandras erfarenheter. Således ställer intervjusituationer med fler än en intervjuperson höga krav på forskaren. Kvale & Brinkman (2014) liknar intervjuundersökningar vid ett moraliskt företag, vilket implicerar att den mänskliga interaktionen i intervjuerna påverkar intervjupersonerna. Samtidigt påverkar kunskapen som produceras genom intervjuerna förståelsen av unga med intellektuell funktionsnedsättning och deras villkor på internet. I intervjuerna delade intervjupersonerna med sig av negativa erfarenheter på internet, till exempel att de tagit emot otrevliga texter och/eller bilder på internet, men även att de ångrade texter och/eller bilder som de skickat till andra. Intervjusituationerna kunde väcka svåra känslomässiga erfarenheter till liv, men även göra att intervjupersonerna kom in på känsliga ämnen som relationer och sexualitet. I dessa situationer försökte jag balansera mellan att dra nytta av min tidigare roll som skolkurator och samtidigt behålla min roll som forskare. Som ett stöd involverades elevhälsan i anpassad gymnasieskola (se 4.3.2.2 Datainsamling).

Det finns även en risk att studier inom området bidrar till ytterligare stigmatisering av unga med intellektuell funktionsnedsättning. Här innebär det att avhandlingen genom att synliggöra hur riskfyllda situationer på internet resulterar i negativa erfarenheter även kan bidra till att reproducera en negativ bild av målgruppen. Genom att koncentrera uppmärksamheten till samspelet mellan individens egenskaper/förmågor och omgivningens förutsättningar/krav som det beskrivs enligt det miljörelativa perspektivet (Gustavsson, 2004; Tideman m.fl., 2020) kan bilden nyanseras, vilket motverkar att alltför kategoriska perspektiv gör sig gällande. Om problemområdet dessutom studeras ur olika perspektiv som lyfter fram aspekter som jämlikhet och utanförskap, risk och utsatthet och/eller identitet minskar risken för att kategorisera unga med intellektuell funktionsnedsättning som enbart en sårbar grupp på internet. Som en konsekvens av detta kan en mer nyanserad bild framträda som i stället betonar hur sammansatt området är.

Avslutningsvis vill jag framhålla att forskningsetik inte bara innebär etiska överväganden, utan att forskare har ett ansvar gentemot forskningen, forskarsamhället och samhället i övrigt

(Vetenskapsrådet, 2017). Det innebär att forskare förutom att förlita sig på att de följer etiska riktlinjer har ett ansvar att uppmärksamma och reflektera över etiska frågor som framträder under forskningsprocessen, vilket kan innebära att etiska riktlinjer utmanas och att forskningsprojekt kan behöva ändra riktning. Den här varianten av forskaretik är särskilt relevant vid forskning inom funktionshinderområdet, men även i förhållande till andra sårbara och marginaliserade grupper i samhället.

4.6 Metoddiskussion

I följande avsnitt diskuteras avhandlingens metodologiska överväganden. I avhandlingen användes integrativa och systematiska metoder samt kvalitativa metoder: individuella intervjuer, parintervjuer, fokusgrupper och memo-writing (Layder, 1998). I det följande diskuteras för- och nackdelar med metoderna i utifrån Brymans (2016) begrepp tillförlitlighet och äkthet: överförbarhet, trovärdighet, pålitlighet, möjlighet att styrka och konfirmera, pedagogisk autenticitet och rättvis bild.

4.6.1 Delstudie A

4.6.1.1 Val av metod

Litteraturöversikten har en integrativ och systematisk ansats (se avsnitt 4.3.1). Den integrativa ansatsen möjliggjorde inkludering av betydelsefulla kvantitativa (Didden m.fl., 2009) och kvalitativa (Löfgren-Mårtenson, 2008; Seale, 2001) studier inom området, vilket är en fördel. Nackdelen är att det kan vara problematiskt att jämföra resultat från kvalitativa och kvantitativa studier, eftersom såväl urval som genomförande skiljer sig åt. Den systematiska ansatsen å sin sida bidrar till att underlätta för läsaren av artikeln att följa hur sökprocessen, granskning och urval gått till. Samtidigt upplevdes ansatsen som något begränsande och svår att följa, vilket ledde till att sökprocessen inte blev riktigt så systematisk som det var tänkt från början. Det är dock min bedömning att den integrativa och systematiska ansatsen trots för- och nackdelar bidrar till en högre trovärdighet.

4.6.1.2 Insamlingsförfarande

Data samlades huvudsakligen in genom sökningar i databaserna Scopus och Web of Science samt söktjänsten Google Scholar. Utöver sökningar i databaser identifierades studier genom sociala medier och korrespondens med experter inom området. Fördelen med det här förfarandet är att olika slags sökstrategier kompletterar varandra, vilket ökar datainsamlingens trovärdighet. Systematiken i insamlingsförfarandet försvagades dock under processens gång, exempelvis inkluderades studier där deltagarna utgjordes av föräldrar och professionella. Således baseras resultatet i vissa avseenden på omgivningens perspektiv snarare än

ungdomarnas, vilket begränsar resultatens överförbarhet. Granskningen av den fullständiga texten i de inkluderande artiklarna gjordes av mig, medan urvalet gjordes tillsammans med mina handledare. Därtill kommer att forskare inom socialt arbete och funktionshinderområdet vid olika tillfällen tagit del av, granskat och givit respons på delar av materialet. Avslutningsvis har litteraturöversikten referee-granskats i samband med att den publicerades i en vetenskaplig tidskrift. Ovanstående aspekter bidrar enligt min bedömning till att stärka studiens pålitlighet.

4.6.1.3 Analysverktyg/verktyg

Artiklarnas resultat analyserades tematiskt i sex steg (Braun & Clarke, 2006) med stöd av följande analysverktyg: tabell, initial tematisk karta och begreppsmatris (Watson & Webster, 2002). Tabellen användes för att strukturera och presentera inkluderade artiklar, den initiala tematiska kartan hjälpte till att visualisera preliminära teman och underteman och begreppsmatrisen förevisade studiens huvudteman. Styrkan med att använda analysverktyg är att de olika faserna i analysprocessen inte bara presenteras tydligt för läsaren utan även blir begripligt för mig som forskare, vilket ökar studiens pålitlighet.

4.6.2 Delstudie B

4.6.2.1 Val av metod

I Delstudie B användes triangulering (Bryman, 2016), vilket betyder att olika kvalitativa insamlingsmetoder kombinerades. Metoderna utgjordes av individuella intervjuer, parintervjuer, fokusgrupper och memo-writing. Fördelen med triangulering är att datainsamlingsmetoderna kan komplettera varandra och bidra till att fånga upp olika aspekter och perspektiv av problemområdet. I parintervjuerna och fokusgrupperna bidrog dynamiken mellan intervjupersonerna till att komma in på vissa ämnen och diskussioner. I de individuella intervjuerna framkom i stället andra perspektiv som ofta var av mer privat karaktär. Nackdelen med triangulering är att jag som forskare kan gå miste om att fördjupa mig i en särskild metod och att datamaterialet kan bli spretigt. Sammantaget påverkar nämnda aspekter studiens trovärdighet i både positiv och negativ riktning.

4.6.2.2 Insamlingsförfarande

Data samlades in genom individuella intervjuer, parintervjuer, fokusgrupper och memo-writing (Layder, 1998). Sammanlagt intervjuades 17 unga kvinnor och nio unga män med intellektuell funktionsnedsättning, vilket betyder att det är en överrepresentation av unga kvinnor. Överrepresentationen innebär att det finns en risk för att studien inte ger en tillräckligt rättvis bild av de åsikter och uppfattningar som finns inom gruppen unga med intellektuell funktionsnedsättning. Fokusgrupperna möjliggjorde å sin sida för ungdomarna att dela med sig

sina erfarenheter, vilket kan öka förståelsen för andras erfarenheter av sociala aktiviteter på internet. Följaktligen bidrar fokusgrupperna till att styrka studiens pedagogiska autenticitet.

Vidare var memo-writing en del av insamlingsförfarandet. Styrkan med memo-writing är att det uppmuntrar till reflektion kring metodologiska utmaningar inte bara i förhållande till forskningsprocessen, utan även gentemot problemområdet. Genom att jag diskuterar utmaningarna i en metodartikel uppmärksammas problemformuleringar i ämnet, men även hur de skulle kunna undersökas. Samtidigt finns en risk för att alltför mycket uppmärksamhet hamnar på ”det som inte blev av” i stället för på själva genomförandet. Sammantaget bidrar memo-writing ändå till en transparens som styrker studiens pålitlighet. Ytterligare faktorer som kan stärka studiens pålitlighet är att forskarstuderande och forskare inom socialt arbete och funktionshinderområdet tagit del av, granskat och gett respons på delar av Delstudie B under forskningsprocessen. Dessutom har artiklarna i Delstudie B (Artikel II, III, IV), i likhet med artiklarna i Delstudie A (Artikel I), referee-granskats i samband med att de publicerats i vetenskapliga tidskrifter.

4.6.2.3 Analysverktyg

Resultatet av intervjuerna analyserades med två olika analysmetoder. I Artikel II användes tematisk analys (Braun & Clarke, 2006), medan analysen i Artikel III var inspirerad av tolkande fenomenologisk analys (Smith m.fl, 2022; Smith & Osborn, 2015). Den sistnämnda analysmetoden innebar en fördjupning av tolkning och förståelse av vilken mening erfarenheter av sociala aktiviteter på internet kan ha för unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning. I respektive artikel finns en transparens kring analysförfarandet, vilket ökar resultatens pålitlighet. I Artikel II-IV användes analysverktyget NVivo 12 Pro för att sortera, organisera och analysera datamaterialet. Fördelen med att använda den här typen av analysverktyg är inte bara att materialet blir lättöverskådligt, utan även att det är lätt att följa de olika faserna i analysen. I syfte att stärka studiens pålitlighet har jag strävat efter att följa en tydlig och transparent struktur i analysförfarandet.

Vidare presenterades citaten från parintervjuer och fokusgrupper i dialogform (Artikel III). Den sortens täta beskrivningar ökar resultatens överförbarhet till andra studier inom området, och även till praktiken. Det har tillkommit nya sociala plattformar såsom Tiktok sedan materialet samlades in, vilket kan påverka resultatens överförbarhet negativt. I avhandlingen koncentreras dock uppmärksamheten mot sociala aktiviteter på internet på en mer generell nivå, vilket gör resultaten överförbara till dagens digitala kontext även om användningsmönster och sociala plattformar på internet ändras. Avslutningsvis har jag uppmärksam på hur min förförståelse i

form av praktisk och teoretisk kunskap påverkar förståelsen av forskningsområdet, vilket innebär att jag är medveten om hur personliga värderingar och teoretisk inriktning kan påverka utförandet och slutsatserna.

5. Resultat

Föreliggande sammanläggningsavhandling baseras på fyra artiklar. I följande kapitel presenteras en sammanfattning av resultaten i artiklarna.

5.1 Artikel I

Young People with Intellectual Disabilities and Social Media: A Literature Review and Thematic Analysis

Borgström Åsa, Daneback Kristian, & Molin Martin

Syftet med litteraturöversikten är att identifiera och analysera tidigare forskning om unga med intellektuell funktionsnedsättning och sociala medier. Syftet utmynnar i följande frågeställningar: Vad karaktäriserar forskning om unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet, jämfört med tidigare forskning om vuxna med intellektuell funktionsnedsättning och internet? Vilka implikationer har resultaten för praktiken, utvecklandet av stöd och framtida forskning?

Metod och analys

Litteraturöversikten har en så kallad integrativ och systematisk ansats. Sökningarna gjordes i huvudsak i databaserna Scopus och Web of Science. Sammantaget inkluderas tolv artiklar publicerade mellan 2001–2017. Artiklarna analyserades tematiskt i sex steg (Braun & Clarke, 2006).

Resultat och diskussion

Den tematiska analysen resulterade i följande sex teman: möjligheter, risk och sårbarhet, sexualitet, identitet, barriärer och stöd. Mest framträdande är frågor kring risk och sårbarhet och stöd. Resultaten visar att frågorna snarare uppmärksammats av vuxna, föräldrar och professionella, än ungdomarna själva. Dessutom finns en tendens att betrakta unga med intellektuell funktionsnedsättning som sårbara och i behov av skydd och vägledning. I artikeln ställs frågan om ett beskyddande förhållningssätt alltid är så hjälpsamt, eller om det kan resultera i barriärer som hindrar unga med intellektuell funktionsnedsättning från att växa upp och utvecklas. Mot den bakgrunden föreslås att stödinsatser ska utformas med utgångspunkt i begreppet positivt risktagande. Ett sådant förhållningssätt uppmuntrar till självständighet och välbefinnande och innebär att lära sig att hantera risk, snarare än att undvika risk (Alaszewski & Alaszewski, 2002; Morgan, 2004; Seale, 2014).

5.2 Artikel II

Tensions between risk, coping and support: young people with intellectual disability in Sweden and internet-related support

Borgström Åsa

Syftet med artikeln är att beskriva och analysera negativa erfarenheter på internet och internetrelaterat stöd hos unga med intellektuell funktionsnedsättning. Syftet delas upp i två forskningsfrågor: Vad karaktäriserar unga med intellektuella funktionsnedsättning och deras strategier för att hantera negativa erfarenheter på internet? Hur upplever de internetrelaterat stöd?

Metod och analys

Forskningsprocessen startade med två referensgrupper. I artikeln rapporteras resultat från 14 individuella intervjuer och två parintervjuer med unga med intellektuell funktionsnedsättning, i åldern 16–21. Intervjuerna genomfördes under åren 2017–2018. Datamaterialet som även bestod av memos (Layder, 1998) analyserades tematiskt (Braun & Clarke, 2006), med stöd av analysverktyget NVivo 12 Pro.

Resultat och diskussion

Analysen resulterade i fyra teman: att lära sig en läxa, syskonens viktiga roll, dilemmat med stöd och förhandling av kontroll. I artikeln diskuteras negativa erfarenheter på internet och internetrelaterat stöd med utgångspunkt i begreppen integritet och säkerhet samt risktagande beteende. Beträffande integritet och säkerhet visar resultatet att unga med intellektuell funktionsnedsättning trots råd och förmaningar från det sociala nätverket bestående av föräldrar, syskon och vänner hamnar i riskfyllda situationer på internet. Flera av intervjupersonerna uttryckte ”att de lärt sig en läxa”. I artikeln förstås förmågan att hantera risker på internet på egen hand som exempel på problemfokuserad coping (Lazarus & Folkman, 1984). Avseende risktagande beteende pekar resultatet på att unga med intellektuell funktionsnedsättning lär sig dels av andras erfarenheter, dels av egna erfarenheter. Flera av intervjupersonerna kände sig kontrollerade av sina föräldrar och hade olika strategier för att stå emot kontroll. I artikeln förstås strategierna som en form av coping (Lazarus & Folkman, 1984), närmare bestämt att navigera mellan externa krav från föräldrar och interna krav på att hantera risker på egen hand.

Resultaten visar att unga med intellektuell funktionsnedsättning i riskfyllda situationer på internet hellre söker stöd i det sociala nätverket bestående av föräldrar, syskon och vänner, än

hos lärare i skolan. Här har syskon har en framträdande roll. Resultaten pekar dessutom på att restriktioner kan vara en källa till frustration och provocera fram försök att komma runt föräldrars medlingsstrategier avseende internetanvändande, i stället för att främja en öppen dialog. I artikeln argumenteras för medlingsstrategier där föräldrar både stödjer unga med intellektuell funktionsnedsättning att utforska och lära sig saker på internet och visar hur de kan använda internet på ett säkert sätt (Global Kids Online 2019).

5.3 Artikel III

Unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning: erfarenheter av självpresentationer på internet

Borgström Åsa

Syftet med artikeln är att studera unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning och deras erfarenheter av självpresentationer på internet. Det innebär att uppmärksamheten riktas mot hur internet och sociala medier kan skapa förutsättningar för alternativa identitetskonstruktioner samt hur de manifesteras. Syftet bryts ner i tre forskningsfrågor: Hur kan unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning och deras erfarenheter av självpresentationer på internet förstås? Hur kan internet och sociala medier skapa förutsättningar för alternativa identitetskonstruktioner hos unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning? Hur tar de sig uttryck?

Metod och analys

I artikeln rapporteras resultat från nio individuella intervjuer, två parintervjuer och en fokusgrupp med unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning, i åldern 16–21. Intervjuerna genomfördes under åren 2017–2018. Analysen var inspirerad av tolkande fenomenologisk analys (Smith m.fl., 2022), och gjordes med stöd av analysverktyget NVivo 12 Pro.

Resultat och diskussion

Analysen resulterade i fyra övergripande teman: vara sig själv, vara försiktig och undvika visa kroppen, i andras ögon - om låtsasidentitet och att försköna och när bilden inte stämmer överens. Gemensamt för dessa teman är att de innebär förhandlingar på olika nivåer inom följande områden: risk och möjlighet, arenorna online och offline samt normalitet och avvikelse. Beträffande risk och möjlighet framkommer att internet innebär en risk för att få obehagliga kommentarer, inviter och förfrågningar, vilket kan resultera i försiktighet och tillbakadragande. Samtidigt visar resultaten att internet kan utgöra en möjlighet att utforska

alternativa identiteter, såsom vilken bild av sig själv eller ansikte som ska visas upp. Dessa självpresentationer fokuserar ofta på utseenden och kroppen. Avseende arenorna online och offline pekar resultaten på att internet innebär en möjlighet att gå in och ut ur olika rum, närmare bestämt beträda olika sociala arenor på internet. I artikeln förstås offentliga arenor som främre regioner, medan privata arenor förstås som bakre regioner. Resultaten visar även att alltför olika självpresentationer på och utanför internet kan resultera i negativa reaktioner från andra. Gällande normalitet och avvikelse påvisar resultaten att internet å ena sidan erbjuder en möjlighet att vara sig själv och styra över sina framträdanden och ifrågasätta normer, å andra sidan innebär en risk att bli granskad och bedömd av en publik som återspeglar de sociala normerna i samhället. I artikeln betonas att det inte längre går att förutsätta att internet är en frizon där känslan av att vara annorlunda och stigmat kring funktionsnedsättningen tonas ned, i och med att gränserna mellan arenorna online och offline blivit alltmer flytande. Dessutom poängteras att en mindre synlig funktionsnedsättning i vissa fall kan betyda en högre grad av sårbarhet, eftersom personen förutsätts förstå subtila signaler och spelregler.

5.4 Artikel IV

Young people with intellectual disability and the Internet: Challenges and opportunities in qualitative research.

Borgström Åsa

Syftet med artikeln är att diskutera metodologiska utmaningar relaterade till erfarenheter från intervjuerna, tidigare forskning och metodlitteratur. I artikeln diskuteras dessutom möjligheter inom kvalitativ forskning om unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet.

Metod och analys

Artikeln baseras på memos från intervjuerna och marginal notes från transkriberingen av datamaterialet. Memos och marginal notes analyserades och tematiserades med stöd av analysverktyget NVivo 12 Pro.

Resultat och diskussion

Analysen av metodologiska utmaningar resulterade i följande teman: informerat samtycke, tillträde till arenor på internet och användning av stimulimaterial. Beträffande informerat samtycke framkommer att unga med intellektuell funktionsnedsättning kan ha svårigheter att förstå och fylla i samtyckesformulär. Dessutom kan det vara en utmaning att förse dem med skriftig information. Avseende tillträde till arenor på internet visar resultaten att unga med intellektuell funktionsnedsättning föredrar att berätta vad de gör på sociala medier, framför att

visa sina sociala aktiviteter på internet. Ytterligare en utmaning är att det finns en motsättning mellan att ha en tydlig forskarroll på internet och samtidigt garantera konfidentialitet. Gällande användning av stimulimaterial påvisar resultaten utmaningar med att leda diskussioner i fokusgrupper utifrån ett färdigt material. I det här fallet filmer med unga med intellektuell funktionsnedsättning. Utmaningarna omfattar dels att forskarrollen påverkas och blir rådgivande snarare än utforskande, dels att unga med intellektuell funktionsnedsättning kan ha svårt att identifiera sig med unga i liknande situation. I artikeln betonas att det är viktigt att tydliggöra forskarrollen och ha ett icke-styrande tillvägagångssätt, det vill säga utgå från ungdomarna själva och förutsätta att de är experter på sina egna liv.

I artikeln diskuteras möjligheter i form av flexibilitet och relationsskapande. Datainsamlingen präglades av ett flexibelt förhållningssätt, till exempel fanns utrymme för intervjupersonernas egen berättelse. I artikeln diskuteras om det är möjligt, i den maktposition som forskare besitter, att inte påverka de perspektiv som presenteras. Det poängteras att forskare bör ställa sig frågan ”vilken sida står vi på?” (Becker, 1967; Taylor m.fl., 2016 s. 26). För att få tillträde till fältet byggdes effektiva relationer (Carey & Griffiths, 2017), mer specifikt relationer med rektorer, lärare, referensgrupper och elevhälsoteam. I artikeln betonas betydelsen av att etablera och behålla kontakter (Taylor m.fl., 2016), men även skapa förtroende och tillit för att underlätta kommunikation i intervjusituationen (Høybråten Sigstad, 2014).

6. Övergripande analys och diskussion

> Att vara online betyder att vara uppkopplad mot världen i stort, eller mot internet […] Om man är online då får man massa info och såna grejer men om man är offline, om man inte har nåt internet hemma eller dator eller nåt sånt, då få man ju inte fram samma fakta eller saker som man vill veta. Till exempel om man vill veta hur gammal en person är, en kändis, då är det ju bara att söka upp det. Men det går ju inte så bra offline om man inte har nåt bredband eller telefon med surf eller nåt sånt där.

I citatet ovan likställer William, 19 år, att vara uppkopplad till internet med att vara uppkopplad mot världen. Det sistnämnda utgör titeln på den här avhandlingen och illustrerar hur internetuppkoppling uppfattas vara en förutsättning för delaktighet bland unga med intellektuell funktionsnedsättning. Samtidigt medför tillgång till internet en risk för att bli utsatt för det negativa klimat som stundtals råder på sociala medier. Utsattheten på sociala medier illustreras i Isabelles citat som inleder avhandlingen i Kapitel 1. Hon har erfarenhet av mobbning och hat på internet, men betonar samtidigt att ”du ska alltid va dig själv och göra det du gillar ändå och skit i dom andra”. Ovanstående visar inte bara på balansgången mellan möjligheter och risker på internet, utan även på den komplexa verklighet som ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning navigerar i.

Med utgångspunkt i Layders teori om sociala domäner diskuterar jag hur komplexiteten tar sig uttryck på olika nivåer. Den övergripande analysen och diskussionen presenteras utifrån följande teman: digitalt kompetent eller utsatt och sårbar, risk och möjlighet, online och offline – flytande gränser och stå på egna ben eller att ta stöd av andra. Ovanstående teman har identifierats genom närläsning och analys av resultatet i artiklarna (Artikel I-III) och presenteras genom att åskådliggöra ett antal spänningsfält. I avhandlingen avser spänningsfält att röra sig fram och tillbaka mellan ytterligheter, med andra ord att pendla mellan poler. Det kan exempelvis innebära att ungdomarna ger uttryck för erfarenheter av att hantera någon form av dilemma, vilket kan innebära att å ena sidan klara sig själv, å andra sidan be om hjälp och stöd. En konsekvens av ovannämnda dilemma kan tänkas vara att unga med intellektuell funktionsnedsättning behöver förhålla sig till ytterligheter såsom självständighet och beroende, men även risk och säkerhet.

I det följande analyseras och diskuteras avhandlingens teman i relation Goffmans dramaturgiska perspektiv och copingteori, samt det aktuella kunskapsläget. För att fördjupa förståelsen ytterligare analyseras och diskuteras tematiken utifrån min förförståelse som består

av såväl praktisk erfarenhet som teoretisk kunskap inom området. Således består analysen och diskussionen av en växelverkan mellan erfarenhetsnära och erfarenhetsöverskridande tolkningar (Gustavsson, 2001).

6.1 Digitalt kompetent, eller utsatt och sårbar

Ett framträdande resultat i avhandlingen är att unga med intellektuell funktionsnedsättning å ena sidan hanterar risker på internet på egen hand, å andra sidan betraktas som en grupp som är utsatt och sårbar. Ett exempel på detta är att de dels uttrycker att de har ”lärt sig en läxa”, dels har erfarenhet av att ha blivit hotade i dataspel, tagit emot kränkande texter och/eller bilder eller själv skickat texter och/eller bilder som de ångrar (Artikel II). En tolkning av ovanstående spänningsfält är att unga med intellektuell funktionsnedsättning å ena sidan är digitalt kompetenta att hantera sociala miljöer på internet, å andra sidan tenderar att vara utsatta och sårbara. Ur ett psykobiografiskt perspektiv härrör sårbarheten inte bara från funktionalitet, utan även personlighet, och skiljer sig därmed åt inom gruppen. Resultatet kan i viss mån relateras till tidigare forskning som pekar på en ökad risk för såväl utsatthet som att utveckla problematiska beteendemönster på internet (Chiner m.fl., 2017; Glumbic m.fl., 2021; Jenaro m.fl., 2018; Sallafranque-St-Louis & Normand, 2017). Ovanstående spänningsfält är dock sparsamt beskrivet i tidigare forskning som snarare brutit ut och lyft fram enskilda aspekter kring unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet (Artikel I). Följaktligen är spänningen mellan digital kompetens och utsatthet och sårbarhet ett område som behöver utforskas ytterligare.

Hantering av riskfyllda situationer på internet är ett område där ovan beskrivna spänningsfält framträder på olika sociala nivåer. En tolkning är att kontextuella förutsättningar såsom bristfällig digital kompetens hos föräldrar kan leda till otillräckligt eller uteblivet internetrelaterat stöd, vilket i sin tur kan medföra negativa erfarenheter på internet (Artikel II). En annan tolkning är att unga med intellektuell funktionsnedsättning utifrån ett psykobiografiskt perspektiv använder olika coping-strategier för att hantera riskfyllda situationer i sociala miljöer på internet (Artikel II). Resultatet stämmer överens med tidigare forskning som har funnit att förmågan att hantera riskfyllda situationer på internet är beroende av både kontextuella förutsättningar som socioekonomisk bakgrund och individuella förutsättningar som ålder, kön, resiliens och coping-resurser (Livingstone, 2024). Resultatet är dessutom i linje med tidigare forskningsresultat som visar att unga med intellektuell funktionsnedsättning hanterar digitala sociala utmaningar som digitala trakasserier, utfrysning

och störningar genom såväl problemfokuserad som känslofokuserad coping (Lystbæk Weber m.fl., 2024).

En grupp som betraktas som särskilt sårbar i sociala miljöer på internet är unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning. I avhandlingen fanns inte motsvarande fynd mer än att unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning behöver förhålla sig till ett spänningsfält som utgörs av såväl risk och möjlighet som normalitet och avvikelse (Artikel III). Mönstret överensstämmer likväl med resultaten från studier som visar att flickor med intellektuell funktionsnedsättning är mer exponerade för elakheter och mobbning på internet än pojkar med intellektuell funktionsnedsättning (Statens medieråd, 2019). Tilläggas kan att tidigare forskning har funnit att unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning som har haft mobiltelefon under en längre tid och brukar den oftare än genomsnittet löper större risk att utveckla ett problematiskt användande av mobilen (Glumbic m.fl., 2021). Området behöver dock utforskas närmare för att få en mer nyanserad bild som varken tillskriver unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning som en särskilt utsatt grupp eller negligerar eventuell sårbarhet på internet och betraktar frågan som att det är samma som för alla andra unga kvinnor.

Sammanfattningsvis framkommer att det finns en variation inom gruppen i uttryck och hantering. I stället för att uppfatta de unga som en homogen grupp vars erfarenheter, upplevelser och agerande är likadana bör gruppens heterogenitet beaktas. Framför allt vid utformandet av riktlinjer och stödinsatser för det sociala arbetets praktik.

6.2 Risk och möjlighet

Ett annat resultat rör spänningsfältet mellan risk och möjlighet. Resultaten visar att sociala miljöer på internet å ena sidan utgör en möjlighet att utforska alternativa identiteter som vilken bild av sig själv eller vilket ansikte som ska visas upp, å andra sidan en risk för att få obehagliga kommentarer, inviter och förfrågningar (Artikel III). Ovanstående kan tolkas som att risk och möjlighet på internet är ”två sidor av samma mynt”, det vill säga att unga med intellektuell funktionsnedsättning som vill ta del av internets möjligheter också måste utsätta sig för internets risker. Detta överensstämmer med tidigare forskningsresultat inom området som visar att ungdomar som tillvaratar internets möjligheter också är mer exponerade för internets risker (Global Kids Online, 2019). Tidigare forskning om unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet lyfter dock fram antingen risk eller möjlighet, det vill säga att internet endera innebär risker i form av nätmobbning, finansiell och sexuell exploatering eller möjligheter till social interaktion och identitetsskapande (Artikel I). Med hjälp av Layders teorier om sociala miljöer framträder spänningsfältet mellan risk och möjlighet även inom forskning som riktar

uppmärksamheten mot unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet, och bidrar därmed med ett nytt perspektiv inom forskningsområdet.

Ett område där spänningen mellan risk och möjlighet blir särskilt framträdande är vid utforskande av alternativa identiteter hos unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning. Resultaten pekar på att sociala miljöer på internet innebär en möjlighet att utforska olika identiteter som både berör att vara sig själv och att försköna bilden av sig själv (Artikel III). En tolkning är att unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning i interaktion med andra på internet försöker styra de intryck de gör på andra och ge så fördelaktigt intryck som möjligt. Resultaten visar dock att interaktionen med andra på internet innebär en risk för negativa kommentarer (Artikel III). I interaktionen framträder ytterligare ett spänningsfält som omfattar normalitet och avvikelse, det vill säga att unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning behöver förhålla sig till sociala normer för hur unga kvinnor med och utan funktionsnedsättning ska uppföra sig. En intressant iakttagelse är att alternativa identitetskonstruktioner på internet bland unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning oftast berör utseendet och kroppen. Det kan tolkas som att identitetskonstruktionerna snarare rör kvinnlig identitet, än identitet som lyfter fram eller tonar ner funktionsnedsättningen. Resultatet skiljer sig till viss del från tidigare forskning som främst uppmärksammat att internet kan vara en möjlighet att skapa alternativa identiteter i förhållande till funktionshinderidentiteten (Thoreau, 2006; Bowker & Tuffin, 2002).

Det är tydlig att unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning som tar del av internets möjligheter samtidigt riskerar att utsättas för internets risker, vilket kan resultera i försiktighet och tillbakadragande. Exempelvis kan negativa kommentarer och sexuella inviter resultera i att unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning blir försiktiga och undviker att visa kroppen och interagera, vilket kan illustreras med ett citat från Nora, 17 år, som deltog i en av fokusgrupperna.

> Skit, vad jobbigt! Ja, vet inte, men jag vågar inte skriva med killar alls. Alltså jag är typ rädd för människor. Förlåt men jag är det alltså. Dom kan aldrig. Alltså, i dag, de är typ sjuka. De mår inte bra. De kan aldrig låta en tjej vara ifred. När man säger nej, jag vill inte vara med dig. Jag vill inte ha nåt med dig att göra. De fortsätter, det är fan jobbigt, jag vågar inte skriva med nån! (Artikel III)

Noras erfarenheter kan tolkas som att unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning på grund av negativa kommentarer pendlar mellan olika roller. I det här fallet mellan rollen som deltagare och observatör, i det digitala landskapet. Tolkningen tycks överensstämma med annan

forskning som funnit att unga med intellektuell funktionsnedsättning som deltar som andra och med andra på internet riskerar att bli mer utsatta för kränkningar än de som endast nyttjar internet för att ta del av vad andra gör och ha kontakt inom den egna gruppen, vilket kan resultera i att de tonar ned sitt deltagande på internet (Molin m.fl., 2017).

Sammanfattningsvis visar resultaten att negativa erfarenheter kan resultera i digital exkludering och minskad delaktighet i sociala miljöer på internet. Ett miljörelativt perspektiv (Gustavsson, 2004; Tideman m.fl., 2020) som beaktar samspelet mellan individens egenskaper och förmågor och förutsättningar och krav i den omgivande miljön kan emellertid bidra med en bredare syn på ungdomarnas situation på internet. Utöver det miljörelativa perspektivet kan Layders teori om sociala nivåer bidra med ytterligare dimensioner för att förstå ungdomarnas situation. Dessa perspektiv är särskilt relevanta vid utformning av tekniska anpassningar och tillgänglig design (Johansson, 2019; Lussier-Desrochers m.fl., 2017; Khanlou m.fl., 2021), men även vid internet-relaterat stöd.

6.3 Online och offline – flytande gränser

Ytterligare ett viktigt resultat är spänningsfältet mellan att vara online och offline. Resultaten visar att gränsen mellan främre och bakre regioner på och utanför internet är flytande (Artikel III). En tolkning är att det är svårt att särskilja sociala miljöer på internet som Youtube, Snapchat och Instagram från sociala miljöer i den fysiska verkligheten som skolmiljön och fritidsaktiviteter, och tvärtom. Tolkningen överensstämmer till viss del med litteraturen inom området som visar att det inte längre är meningsfullt att tänka kring digitala erfarenheter och digitala själv genom att skilja på verklig; i fysisk och kroppslig mening, och virtuell; i uppkopplad, kommunikativ, förmedlad och ibland anonym mening (Cover, 2016). En annan tolkning är att det inte går att förutsätta att sociala miljöer på internet utgör en främre region med framträdanden i form av bilder, filmer, texter och att den fysiska verkligheten utgör en bakre region där dessa framträdanden förbereds, utan regionerna överlappar varandra. Framväxten av sociala medier har dessutom bidragit till en förskjutning i vad som betraktas privat och offentligt, till exempel publiceras bilder och filmer i offentliga sociala miljöer på internet som tidigare endast förekom i privata sammanhang inom familjen och/eller bland vänner. Som en konsekvens av detta får begreppen främre och bakre region till viss del en annan innebörd i dagens digitaliserade samhälle, än när de myntades på 1950-talet.

Ett område där spänningen mellan online och offline blir särskilt påfallande är när självpresentationer i sociala miljöer på och utanför internet skiljer sig åt. Ett exempel är Hanna, 16 år, som berättade att hon fått negativa reaktioner efter att hon publicerat ”kroppsbilder” på

sociala medier, samtidigt som hon använder slöja i skolan. En tolkning är att sociala miljöer på internet utgör en möjlighet för unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning att utforska olika roller som både liknar och skiljer sig från de roller de har i den fysiska verkligheten, till exempel i hemmet eller i skolan. För Hannas del innebär det att anta rollen som å ena sidan traditionell muslimsk kvinna utanför internet, å andra sidan modern sekulär kvinna på internet. Tolkningen bekräftar dessutom att utforskande av identitet på internet snarare berör kvinnlig identitet, än en alternativ identitet till funktionshinderidentiteten. En annan tolkning är att unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning behöver förhålla sig till en publik bestående av kända och okända personer på och utanför internet som upprätthåller vissa sociala normer (Artikel III), det vill säga underförstådda regler och förväntningar på hur unga kvinnor med och utan funktionsnedsättning ska uppföra sig. Tolkningen ligger till viss del i linje med tidigare forskning som betonar att identitetsskapande aktiviteter på internet hos unga med intellektuell funktionsnedsättning både syftar till att framhålla olikhet genom att skilja ut sig från övriga inom gruppen, och att betona likhet genom att hålla kontakt och upprätthålla gemenskap med andra som har liknande erfarenheter och intressen (Molin m.fl., 2019).

Sammantaget pekar resultaten på att identitetsskapande hos unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning sker i en vardag som är alltmer digital, vilket ställer höga krav på såväl unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning som den omgivande miljön. För de unga kvinnorna innebär det att lära sig att navigera i en komplex verklighet på och utanför internet, medan det för föräldrar, lärare och elevhälsoteam betyder att intressera sig för deras verklighet och tillsammans med dem utveckla färdigheter och strategier på internet (Artikel II).

6.4 Att stå på egna ben eller ta stöd av andra

En annan betydande erfarenhet som unga med intellektuell funktionsnedsättning ger uttryck för är att å ena sidan sträva efter att stå på egna ben, å andra sidan att ta stöd av andra (Artikel II). En tolkning av ovanstående spänningsfält är att unga med intellektuell funktionsnedsättning utifrån ett psykobiografiskt perspektiv använder olika strategier för att hantera riskfyllda situationer på internet. Strategierna är individuella och varierar bland annat beroende på funktionalitet och personlighet. En fördjupad tolkning är att unga med intellektuell funktionsnedsättning använder olika copingstrategier för att hantera ovan nämnda spänningsfält. Å ena sidan använder de problemfokuserad coping och klarar upp riskfyllda situationer på egen hand och/eller söker stöd hos föräldrar. Å andra sidan använder de känslofokuserad coping och drar sig undan och distanserar sig i stället för att söka stöd. Känslofokuserad coping kan i vissa fall leda till självbedrägeri, det vill säga att förneka

förekomsten av risker och vägra erkänna riskfyllda situationer på internet. I intervjuerna framkom inte om ungdomarna ägnade sig åt detta, men det är trots allt en viktig aspekt att ha med sig i mötet med unga med intellektuell funktionsnedsättning. Resultatet tycks överensstämma med annan forskning inom området som funnit att unga med intellektuell funktionsnedsättning hanterar digitala sociala utmaningar dels genom känslofokuserade strategier som acceptans, undvikande och försiktighet, dels genom problemfokuserade strategier som konfrontation, blockering, bygga digitala relationer och samarbete (Lystbæk Weber m.fl., 2024). Resultaten visar att unga med intellektuell funktionsnedsättning pendlar mellan ytterligheterna självständighet och beroende. Ytterligare ett framträdande spänningsfält är pendlingen mellan delaktighet och utanförskap. Det sistnämnda innebär att röra sig mellan att vara aktiv i sociala miljöer på internet och att dra sig tillbaka på grund av andras eller egna negativa erfarenheter.

Ännu ett resultat är att när unga med intellektuell funktionsnedsättning uppfattar att de är i riskfyllda situationer söker de hellre stöd i sin informella miljö hos föräldrar, syskon och vänner, än i en formell miljö hos lärare i skolan. Tidigare forskning visar att såväl personalens riskperspektiv som synen på personer med intellektuell funktionsnedsättning som en homogen grupp kan utgöra en hindrande faktor beträffande internetanvändning (Chiner m.fl., 2021; de Groot m.fl., 2022; Ramsten, 2018). Nämnda faktorer skulle kunna vara en orsak till ungdomarnas mönster avseende att söka stöd. Här finns dock ett outforskat spår att undersöka i framtida studier. I den informella miljön har syskon en betydande roll avseende internetrelaterat stöd (Artikel III). En tolkning är att syskon utgör en viktig social resurs så till vida att de kan fungera som en brygga mellan de unga med intellektuell funktionsnedsättning och deras föräldrar. Detta innebär att de kan bidra till att överbrygga den klyfta som kan finnas mellan unga och vuxenvärlden avseende internetanvändning. Dessutom kan stödet från syskon utgöra ett komplement till föräldrarnas stöd och därmed bidra till ökad självständighet och delaktighet för unga med intellektuell funktionsnedsättning på internet. En negativ konsekvens av syskonens stödjande roll skulle kunna vara att den skulle kunna utgöra en börda för syskonen. Det saknas dock kunskap inom det området och det är en empirisk fråga hur det förhåller sig med detta. Trots den invändningen vill jag framhålla syskonens betydelse genom att avsluta med följande citat från en intervju med Isabelle, 17 år.

> Hon har gett mig råd att alltid va mig själv, att skita i andra. Du vet jag har varit mobbad när jag var liten. Jag har berättat för min syster. Och jag har ju mobbat också, vart båda du vet. Så hon har alltid vart där för mig och stöttat mig och sagt: Amen skit

i dom som säger så eller gör så, och ifall du har vart sån så har du ändrats nu. Hon säger alltid till mig att man kan bli bättre. Man ska bara tro på sig själv och ta sin tid, stressa aldrig. Saker kommer när de kommer typ.

7. Sammanfattande konklusioner

I den här avhandlingen undersöker jag erfarenheter av sociala aktiviteter på internet hos unga med intellektuell funktionsnedsättning. Syftet med avhandlingen är att studera unga med intellektuell funktionsnedsättning och sociala medier genom att granska tidigare forskning, analysera och tolka erfarenheter av sociala aktiviteter på internet hos unga med intellektuell funktionsnedsättning och diskutera metodologiska utmaningar.

Den övergripande analysen och diskussionen av resultaten visar att unga med intellektuell funktionsnedsättning å ena sidan är digitalt kompetenta och hanterar risker på internet på egen hand, å andra sidan betraktas som en grupp som är utsatt och sårbar på internet. Sårbarheten kan dock skilja sig åt inom gruppen unga med intellektuell funktionsnedsättning och bero både på individuella faktorer och på den omgivande miljön. Resultaten indikerar att unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning är en särskilt sårbar grupp. Det sistnämnda behöver dock utforskas närmare för på ett djupare plan försöka förstå vilka möjligheter och risker som internet innebär för den gruppen.

Resultaten påvisar dessutom att unga med intellektuell funktionsnedsättning som tar del av internets möjligheter samtidigt riskerar att bli utsatta för internets risker. På grund av riskerna på internet kan unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning som är aktiva på internet retirera från rollen som deltagare till rollen som observatör, i det digitala landskapet. Resultaten visar att unga kvinnors alternativa identitetskonstruktioner på internet snarare kan relateras till utforskande av kvinnlig identitet, än identitet som antingen framhåller eller tonar ner funktionsnedsättningen. Detta skiljer sig till viss del från tidigare forskning inom området som snarare lyfter fram internet som en möjlig arena för att skapa alternativa identiteter till funktionhinderidentiteteten.

Vidare pekar resultaten på att det inte går att förutsätta att sociala miljöer på internet utgör främre regioner där framträdanden äger rum, medan sociala miljöer utanför internet utgör bakre regioner där framträdanden förbereds. I stället utgör de en och samma arena, men med lite olika karaktäristika. Därtill visar resultaten att sociala miljöer på internet utgör en möjlighet för unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning att utforska olika roller som både liknar och skiljer sig från de roller som de har i den fysiska verkligheten. Utforskandet verkar dock ske framför en publik som upprätthåller sociala normer för hur unga kvinnor med och utan funktionsnedsättning ska uppföra sig, vilket kan uppfattas som hämmande och leda till tillbakadragande och minskad delaktighet på internet. Ovanstående tyder på att vi möjligen

skulle behöva överge distinktionen mellan online och offline och betrakta internet och sociala medier som en del av ungdomars vardagsliv, snarare än en verklighet som existerar parallellt med den fysiska verkligheten.

Avslutningsvis visar resultaten att unga med intellektuell funktionsnedsättning tillämpar olika coping-strategier för att hantera riskfyllda situationer på internet. Å ena sidan använder de problemfokuserad coping och klarar upp riskfyllda situationer på egen hand och/eller söker stöd hos föräldrar. Å andra sidan använder de känslofokuserad coping och drar sig undan och distanserar sig i stället för att söka stöd i riskfyllda situationer. Resultaten pekar på att unga med intellektuell funktionsnedsättning föredrar att söka stöd i sin informella miljö hos föräldrar, syskon och vänner, snarare än i den formella miljön hos lärare i skolan. I den informella miljön utgör syskon en viktig resurs, vilket innebär att de både skulle kunna fungera som en brygga mellan unga med intellektuell funktionsnedsättning och deras föräldrar och komplettera föräldrarnas stöd.

Genom att använda ett miljörelativt perspektiv (Gustavsson, 2004; Tideman, m.fl., 2020) framträder komplex bild av unga med intellektuell funktionsnedsättning och sociala aktiviteter på internet. Slutsatserna bidrar med värdefull kunskap som kan vidga förståelsen av den komplexitet som omfattar en spänning mellan digital kompetens och sårbarhet, risk och möjlighet, självständighet och beroende samt delaktighet och utanförskap. Dessutom bidrar slutsatserna till att synliggöra behovet av att betrakta unga med intellektuell funktionsnedsättning som en heterogen grupp med olika erfarenheter, upplevelser och agerande.

7.1 Implikationer för det sociala arbetets praktik

Resultaten från föreliggande avhandling bidrar med kunskaper som kan användas av det sociala arbetets praktik, särskilt inom skolsocialt arbete med elever i anpassad grund- och gymnasieskola. Kunskaperna implicerar för det första att unga med intellektuell funktionsnedsättning å ena sidan är digitalt kompetenta, å andra sidan betraktas som en sårbar grupp på internet. För det andra att det föreligger en heterogenitet och variation inom gruppen i uttryck och hantering, vilket innebär att vissa ungdomar har få eller inga svårigheter att navigera i sociala miljöer på internet medan andra har desto fler. Slutsatserna är delvis i linje med förhållningssätt som bygger på positivt risktagande och dialektisk delaktighet. Positivt risktagande uppmuntrar till självständighet och välbefinnande och innebär att lära sig att bemästra risker, snarare än att undvika dem (Alaszewski & Alaszewski, 2002; Morgan, 2004; Seale, 2014), medan dialektisk delaktighet innebär att röra sig mellan delaktighet som tillstånd

och delaktighet som process. Det sistnämnda innebär att synliggöra och förstå skilda föreställningar och påståenden om internetanvändning hos unga, föräldrar och professionella, och samtidigt hantera likhet och olikhet hos unga med intellektuell funktionsnedsättning (Molin m.fl., 2019). Ovanstående förhållningssätt bygger på att tillsammans utveckla färdigheter och strategier på internet och föreslås ligga till grund för utvecklandet av internetrelaterat stöd till unga med intellektuell funktionsnedsättning, på en generell nivå.

Resultaten i avhandlingen kan användas för att utveckla målinriktade insatser för unga med intellektuell funktionsnedsättning på olika sociala nivåer, från mikro- till makronivå. På en makronivå föreslås frågor om digital kompetens, mediavana och sociala aktiviteter på internet bland unga med intellektuell funktionsnedsättning ingå i det nationella skolutvecklingsprogram som inkluderar kunskaper, värden och hälsofrämjande skolutveckling, mer specifikt de delar som syftar till att utveckla undervisningen i sexualitet, samtycke och relationer (Skolverket, uå). Frågorna skulle kunna realiseras i elevhälsans förebyggande och hälsofrämjande arbete, som tillsammans med det skolsociala arbetet innebär att arbeta långsiktigt, kunskapsbaserat och strategiskt mot diskriminering, mobbning och kränkande behandling (Backlund m.fl., 2017). På mikronivå skulle insatserna kunna vara till stöd för unga med intellektuell funktionsnedsättning, men även föräldrar, syskon och vänner. Eftersom ansvaret för internetrelaterat stöd i större utsträckning skulle kunna delas med lärare och personal inom elevhälsan på skolan.

Under avhandlingsarbetet har flera projekt startats som syftar till att stärka digital kompetens och mediavana hos personer med intellektuell funktionsnedsättning. Till exempel projektet DigiJag vars syfte var att utveckla tillgänglig digital miljö för personer med intellektuell funktionsnedsättning (DigiJag, 2021). Dessutom har projektet ”Jag på nätet” utvecklats för att förbättra rättssäkerheten samt öka delaktigheten för unga med intellektuell funktionsnedsättning (Byrån mot diskriminering, 2015). En lättläst bok har publicerats med information, tips och råd till unga med intellektuell funktionsnedsättning om hur de kan tänka för att våga vara på internet och samtidigt känna sig trygga (Sorbring m.fl., 2021). För att möta upp behovet av stärkt digital kompetens och mediavana skulle dessa frågor även kunna integreras i socionomutbildningen och bidra till ett vidare perspektiv på funktionshinder. Som en konsekvens av detta skulle blivande socionomer erhålla ökad kompetens att möta såväl personer med funktionsnedsättning som utmaningar och möjligheter avseende delaktighet på internet. Påståendet har stöd av Tideman & Strandberg (2018) som lyfter fram behovet av fler socionomer som besitter kunskap om personer med funktionsnedsättning, men även vad som

bidrar till funktionshinder. Forskarna framhåller att socionomer med kunskap inom funktionshinderområdet behövs för att kunna förverkliga ett välfärdssamhälle där personer med funktionsnedsättning har goda levnadsvillkor och faktisk delaktighet på olika arenor i samhället.

7.2 Implikationer för framtida forskning

I avhandlingen har flera frågor aktualiserats som kräver vidare forskning för att kunna besvaras. På ett övergripande plan behövs mer forskning som undersöker och fördjupar kunskapen om hur unga med intellektuell funktionsnedsättning navigerar i de olika spänningsfält som mejslats fram ovan. Med andra ord behövs det mer kunskap om hur unga med intellektuell funktionsnedsättning förhandlar med sig själva och andra i frågor om digital kompetens och sårbarhet, risk och möjlighet, självständighet och beroende samt delaktighet och utanförskap. För att kunna utveckla målinriktade insatser för unga med intellektuell funktionsnedsättning behövs det dessutom mer kunskap om hur spänningsfälten framträder på olika sociala nivåer, från mikro- till makronivå. Några av dessa områden skulle exempelvis kunna vara: kontextuella förutsättningar, unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning och syskonens roll.

I avhandlingen har det funnits indikationer på att kontextuella förutsättningar som socioekonomisk bakgrund och etnicitet har betydelse inte bara för internetanvändning, utan även för internetrelaterat stöd. Avhandlingen planerades dock inte för att undersöka faktorer relaterade till kontextuella förutsättningar, exempelvis inhämtades ingen bakgrundinformation om föräldrars utbildningsnivå, födelseland etcetera. Med det begränsade antalet intervjupersoner går det dessutom inte att dra några generella slutsatser. Framtida forskning om unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet skulle därför kunna koncentreras på att närmare undersöka hur kontextuella faktorer som socioekonomisk bakgrund och etnicitet påverkar internetanvändning och internetrelaterat stöd i förhållande till ovan nämnda spänningsfält.

Vidare tyder resultaten i avhandlingen på att unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning är en särskilt utsatt grupp på sociala arenor på internet, men även här står det begränsade antalet intervjupersoner i vägen för vidare generaliseringar. Dessutom saknas en jämförelsegrupp bestående av unga kvinnor utan intellektuell funktionsnedsättning. Framtida forskning inom området skulle därför kunna koncentreras till situationen för unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning och närmare undersöka hur de hanterar såväl risker som möjligheter på internet. Ytterligare ett förslag är att den här frågan undersöks vidare

genom jämförande studier, där urvalet består av såväl unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning som unga kvinnor utan intellektuell funktionsnedsättning.

Därtill visar resultaten att syskon till unga med intellektuell funktionsnedsättning har en betydande roll avseende internetrelaterat stöd. En utelämnad fråga i avhandlingen var vilka risker och/eller möjligheter syskonstöd kan medföra. Det vore därför av intresse att jämföra erfarenheter av internetrelaterat stöd hos såväl unga med intellektuell funktionsnedsättning som deras syskon.

Slutligen vill jag betona vikten av att våga synliggöra och diskutera utmaningar och möjligheter i kvalitativ forskning om unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet. Tiefenbacher (2023) har diskuterat metod- och strategival inom forskningsområdet när det inte blir riktigt som forskaren tänkt sig, men ytterligare kunskaper behövs för att vi tillsammans ska kunna utveckla lämpliga metoder så att fler unga med intellektuell funktionsnedsättning kan delta i forskning och göra sin röst hörd.

Summary in English

The aim of this thesis is to explore the experiences of young people with intellectual disability on social media and the internet by reviewing previous research, analysing and interpreting experiences of social activities on the internet among young people with intellectual disability and discussing methodological challenges. The overall structure of this thesis is comprised of an introductory summary and four papers. The first paper is a literature review of previous research about young people with intellectual disability and social media. The second paper investigates negative experiences on the internet and internet-related support. The third paper investigates experiences of self-presentation on the internet among young women with intellectual disability. The fourth paper discusses challenges in qualitative research about young people with intellectual disability and the internet.

This thesis is based on two empirical studies: Study A and Study B. Study A is a literature review that combines an integrative and systematic approach. This meant including both qualitative and quantitative research and following well-defined, transparent steps. The sample in the literature review consisted of twelve papers published in well-established and recognised scientific journals between 2001 and 2017. The results in the papers were analysed thematically with the support of a six-step guide. Study B is a qualitative study combining different data collection methods: individual interviews, pair interviews, focus groups and memo writing. The participants were recruited from four different upper secondary schools for pupils with intellectual disabilities. The sample consisted of 17 young women and nine young men with intellectual disability aged 16-21 years. Initially, two reference groups were devised, one comprised of young people with intellectual disability and the other a teacher, a special educator and a school social worker. In Paper II, the results are analysed thematically, and in Paper III the analysis is inspired by interpretative phenomenological analysis (IPA). In Paper IV, the results are mainly sorted and analysed using the qualitative analysis software NVivo 12 Pro.

Four broad themes emerged from the analysis of the results in the papers: 1) digitally competent, or exposed and vulnerable, 2) risk and opportunity, 3) online and offline – fluid boundaries and 4) standing on your own two feet or taking support from others. These themes constitute several fields of tension. In the introductory summary, these results have been analysed according to Layer's theory of social domains, Goffman's dramaturgical perspective and coping theory.

The first theme, digitally competent, or exposed and vulnerable, covers young people with intellectual disability being digitally competent and managing risks on the internet

independently while also being considered an exposed and vulnerable group on the internet. There are, however, differences among young people with intellectual disability, depending on individual factors and the environment. Furthermore, this thesis highlights young women with intellectual disability as a particularly vulnerable group. This needs to be explored more closely to better understand the opportunities and risks that the internet poses to this group.

The second theme, risk and opportunity, covers the opportunities for young people with intellectual disability in engaging with the internet and their exposure to risk. The results show that young women with intellectual disability take on the role of observer rather than active participant due to the risks they encounter on the internet. In addition, this thesis found that when constructing an online identity, young women with intellectual disability tend to focus on their female identity rather emphasising or downplaying their disability. This result differs to some extent from previous research in the field that highlights the internet as a possible arena for creating an alternative identity for those with disability.

The third theme, online and offline – fluid boundaries, highlights that online and offline social settings are intertwined. The results show that it should not be assumed that online social settings constitute a frontstage region where performances take place, while offline social settings constitute a backstage region where these performances are prepared. Another finding that stands out from the results is that online social settings provide an opportunity for young women with intellectual disability to explore different roles to those they occupy in offline social settings. However, this exploration seems to take place in front of an audience that upholds social norms of how young women should behave, which can be perceived as inhibiting. These results add to the growing body of literature that indicates that the online-offline distinction is outdated and that the internet needs to be considered as part of young people's everyday lives, rather than a parallel reality to their physical lives.

The fourth theme, standing on your own two feet or getting support from others, covers young people with intellectual disability using coping strategies to deal with risky situations on the internet. The results show that they use problem-focused coping and handle these situations on their own and/or seek support from parents as well as relying on emotion-focused coping, withdrawing and distancing themselves instead of seeking support. This thesis found that young people with intellectual disability prefer to seek support from informal settings, such as among family, siblings and friends, rather than formal settings, from teachers or at school. In these informal settings, siblings seem to be an important coping resource. Siblings might constitute a

bridge between young people with intellectual disability and their parents as well as complement parental support.

These results add to the rapidly expanding body of research on young people with intellectual disability and the internet. This thesis contributes valuable knowledge that can broaden the understanding of the complexity that encompasses the tension between digital competence and vulnerability, risk and opportunity, independence and dependence, and participation and exclusion. This thesis also provides deeper insight into the need to consider young people with intellectual disability as a heterogeneous group with different experiences and actions. The insights gained from this thesis have several important implications for future practice. Firstly, they contribute new knowledge for social work practice, especially in school settings involving pupils with intellectual disability. Secondly, they can be used to strengthen the digital competence and media habits of young people with intellectual disability. To meet this need, these issues should be integrated into social work education and contribute to a broader perspective on disability.

Lättläst sammanfattning:

Den här boken handlar om internet
och ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning.
Kunskapen i boken kommer från ny forskning
från ett universitet.

Ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning
har deltagit i forskningen.
Ungdomarna har berättat hur de använder internet
för att ha kontakt med andra.
Ungdomarna som deltog i forskningen var
mellan 16 och 21 år.

Det här visar forskningen

Forskningen visar det här om internet och
ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning:

- Det finns saker med internet som är dåliga
  men det finns också bra saker.
- Många av ungdomarna klarar sig bra på internet.
- Ungdomarna gör på olika sätt
  för att klara av dåliga saker med internet.
- Det som händer ungdomarna på internet
  är lika verkligt som det som händer utanför internet.

Det är viktigt att komma ihåg att alla människor är olika.
Alla ungdomar som har varit med i forskningen
kan olika saker och har varit med om olika saker.
Därför är det svårt att säga vad som är bra för alla.

Det finns bra och dåliga saker med internet

Det finns saker med internet som är dåliga för alla.
Men för ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning
kan de sakerna vara extra dåliga.

Dåliga saker är till exempel att ungdomarna
kan bli lurade att göra saker som de inte vill.
Till exempel kanske de visar
bilder eller filmer av sina kroppar, fast de inte vill.
De kan ångra sig efteråt och må dåligt.
Kanske blir de rädda att bilder av dem ska spridas.

Men det finns också bra saker med internet.

Det här kan vara bra med internet

På internet kan ungdomarna visa sidor av sig själv
som de inte visar utanför internet.

Många unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning
berättar om sig själva på internet som just kvinnor,
inte som personer med funktionsnedsättning.
De gömmer inte sin funktionsnedsättning
men de visar inte heller upp den.

Det här kan vara dåligt med internet

Andra personer kan tycka illa om
hur en ung kvinna visar sig på internet.
De tycker inte att hon får vara hur hon vill.
De skriver eller säger det rakt ut till henne.
Det kan göra att kvinnan blir rädd eller mår dåligt.

En del unga kvinnor har upplevt dåliga saker på internet.
Det händer därför att de slutar
att vara aktiva på internet efter det.
I stället tittar de bara på vad andra gör.

Många av ungdomarna klarar sig bra på internet

Ungdomarna som var med i forskningen är olika.
Många av dem klarar sig bra på internet utan hjälp.
Hur de klarar sig beror till exempel på vad de kan och vet.
Det beror också på vilka människor som de kan fråga
om något dåligt händer.

Ungdomarna gör på olika sätt för att klara av dåliga saker med internet

Ungdomar kan råka ut för dåliga saker på internet,
till exempel bli lurade. Då kan de må dåligt och bli rädda.
Värst är det för ungdomar som inte får hjälp när det händer något dåligt.

Det här är bra sätt att klara av dåliga saker med internet

Vissa ungdomar ber om hjälp
av sina föräldrar eller sina vänner
om det händer något dåligt.

Ibland ber de om hjälp av lärare i skolan.

Allra helst ber de om hjälp av sina syskon.
Syskonen är alltså extra viktiga.

Det här är dåliga sätt att klara av dåliga saker med internet

Vissa ungdomar drar sig undan när de blir lurade
eller mår dåligt av något på internet.

De ber alltså inte om hjälp,
till exempel från föräldrarna eller syskonen.

Det som händer på internet är lika verkligt som det som händer utanför internet

Det som händer ungdomarna på internet
hänger ihop med deras liv utanför internet.
För ungdomarna är det ihopblandat.

Internet är ett ställe där ungdomarna är och träffar andra
precis som i världen utanför internet.

Mer om den här boken och hur den kom till

Jag som har forskat och skrivit den här boken heter Åsa Borgström. Jag forskar vid Göteborgs universitet.

Förut fanns inte så mycket kunskap om internet och ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning. Därför valde jag att forska om det.

Så här gick forskningen till:

Först samlade jag in kunskap

Jag läste om unga med intellektuell funktionsnedsättning och internet.

Jag startade två grupper som jag pratade med för att få tips och idéer:

- en grupp med ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning
- en grupp med lärare, specialpedagog och skolkurator.

Sedan intervjuade jag ungdomar

Jag intervjuade 17 unga kvinnor och 9 unga män med intellektuell funktionsnedsättning. Frågorna i intervjuerna handlade om det här:

- Hur presenterar du dig på internet?
- Hur får du kontakt med andra på internet?
- Vad är bra och dåligt med internet?
- Vad är skillnad mellan det som händer på internet och det som händer utanför?

Sedan skrev jag den här boken

I den här boken har jag sammanfattat

- allt som jag lärde mig av intervjuerna
- det som jag lärde mig av att läsa vad andra hade skrivit tidigare.

Jag hade två handledare när jag forskade och skrev boken. De heter Martin och Kristian.

Tack, Martin och Kristian!

Referenser

Alaszewski, A., & Alaszewski, H. (2002). Towards the creative management of risk: perceptions, practices and policies. *British Journal of Learning Disabilities, 30*(2), 56-62. https://doi.org/10.1046/j.1468-3156.2001.00153.x

Alfredsson Ågren, K., Kjellberg, A., & Hemmingsson, H. (2020a). Access to and use of the Internet among adolescents and young adults with intellectual disabilities in everyday settings. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, *45*(1), 89-98. https://doi.org/10.3109/13668250.2018.1518898

Alfredsson Ågren, K., Kjellberg, A., & Hemmingsson, H. (2020b). Digital participation? Internet use among adolescents with and without intellectual disabilities: A comparative study. *New Media & Society, 22*(12), 2128-2145. https://doi.org/10.1177%2F1461444819888398

Alfredsson Ågren, K. (2020). *Internet use and digital participation in everyday life: Adolescents and young adults with intellectual disabilities*. (Linköping University Medical Dissertations, 1734) [Doktorsavhandling]. Linköpings universitet.

Alvesson, M., & Sköldberg, K. (2017). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod.* Studentlitteratur.

Andersson, Y. (2021). *Ungar & medier 2021: En statistisk undersökning av ungas medievanor och attityder till medieanvändning*. Statens medieråd.

Andersson, Y. (2020). *Unga, medier och psykisk ohälsa: En rapport om svenska ungdomars självskattade psykiska välbefinnande i relation till deras självskattade medieanvändning*. Statens medieråd.

Backlund, Å., Högdin, S., & Spånberger Weitz, Y. (2017). Skolsocialt arbete - en introduktion I Å. Backlund, S. Högdin & Y. S. Weitz (Red.), *Skolsocialt arbete: skolan som plats för och del i det sociala arbetet* (s. 15-20). Gleerups Utbildning AB.

Becker, H. S. (1967). Whose side are we on. *Social Problems, 14*(3), 239-247. https://doi.org/10.2307/799147

Björquist, E., & Tryggvason, N. (2023). When you are not here, I cannot do what I want on the tablet - The use of ICT to promote social participation of young people with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disabilities, 27*(2), 466-482. https://doi.org/10.1177/17446295221087574

Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: perspective and method*. Prentice-Hall.

Bowker, N., & Tuffin, K. (2002). Disability Discourses for Online Identities. *Disability & Society*, *17*(3), 327-344. https://doi.org/10.1080/09687590220139883

Boyd, D. (2014). *It's complicated: the social lives of networked teens.* Yale University Press.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology, 3*(2), 77-101. http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Brinkmann, S., & Kvale, S. (2015). *InterViews: learning the craft of qualitative research interviewing*. Sage Publications.

Bryman, A. (2016). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber.

Byrån mot diskriminering (2015). *Jag på nätet* Hämtad 24-07-15 från https://www.diskriminering.se/projekt/jag-pa-natet/

Carey, E., & Griffiths, C. (2017). Recruitment and consent of adults with intellectual disabilities in a classic grounded theory research study: ethical and methodological considerations. *Disability & Society, 32*(2), 193-212. https://doi.org/10.1080/09687599.2017.1281793

Caton, S., & Landman, R. (2022). Internet safety, online radicalisation and young people with learning disabilities. *British Journal of Learning Disabilities, 50*(1), 88-97. https://doi.org/10.1111/bld.12372

Chadwick, D.D., Wesson, C., & Fullwood, C. (2013). Internet access by people with intellectual disabilities: Inequalities and opportunities. *Future Internet, 5*(3), 376-397. https://doi.org/10.3390/fi5030376

Chadwick, D. D. (2019). Online risk for people with intellectual disabilities. *Tizard Learning Disability Review, 24*(4), 180-187. http://doi.org/10.1108/TLDR-03-2019-0008

Chadwick, D. D. (2022). "You want to know that you're safe": Experiences of risk, restriction and resilience online among people with an intellectual disability. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 16*(3), Artikel 8. http://doi.org/10.5817/CP2022-3-8

Cherry, M. G., & Dickson, R. (2017). Defining My Review Question and Identifying Inclusion ans Exclusion Criteria. I A. Boland, M. G. Cherry & R. Dickson (Red.), *Doing a systematic review: a student's guide* (s. 43-59). Sage Publications Ltd.

Chiner, E., Gómez-Puerta, M., & Cardona-Moltó, M. C. (2017). Internet use, risks and online behaviour: The view of internet users with intellectual disabilities and their caregivers. *British Journal of Learning Disabilities*, *45*(3), 190-197. https://doi.org/10.1111/bld.12192

Chiner, E., Gómez-Puerta, M., & Mengual-Andrés, S. (2021). Opportunities and Hazards of the Internet for Students with Intellectual Disabilities: The Views of Pre-Service and In-Service Teachers. *International Journal of Disability Development and Education*. *68*(4), 538-553. http://doi.org/10.1080/1034912x.2019.1696950

Coleman, S. E., & Sharrock, E. (2022). An exploration of the Personal Relationship Advisory Group in a community learning disability service: A service development project. *British Journal of Learning Disabilities*. *50*(3), 402-411. http://doi.org/10.1111/bld.12436

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (1981) https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women

Cover, R. (2016). *Digital identities: Creating and communicating the online self*. Academic Press.

de Groot, R., Kaal, H. L., & Stol, W. P. (2022). The online lives of adolescents with mild or borderline intellectual disabilities in the Netherlands: Care staff knowledge and perceptions. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*. *47*(4), 329-338. http://doi.org/10.3109/13668250.2021.2004635

Delgado, P., Avila, V., Fajardo, I., & Salmeron, L. (2019). Training young adults with intellectual disability to read critically on the internet. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 32*(3), 666-677. http://doi.org/10.1111/jar.12562

Dickson, R., Cherry, M. G., & Boland, A. (2017). Carrying Out a Systematic review as a Master´s Thesis I A. Boland, M. G. Cherry & R. Dickson (Red.), *Doing a systematic review: a student's guide* (s. 1-19). Sage Publications Ltd.

Didden, R., Scholte, R. H. J., Korzilius, H., de Moor, J. M. H., Vermeulen, A., O'Reilly, M., ... Lancioni, G. E. (2009). Cyberbullying among students with intellectual and developmental disability in special education settings. *Developmental Neurorehabilitation, 12*(3), 146-151. https://doi.org/10.1080/17518420902971356

DigiJag (2021). *DigiJag* . Hämtad 24-07-15 från https://projektdigijag.se/

Etikprövningsmyndigheten. (2023). *Vägledning om etikprövning av forskning på människor*.

Fridström Montoya, T. (2015). *Leva som andra genom ställföreträdare: en rättslig och faktisk paradox*. [Doktorsavhandling] Uppsala universitet.

Global Kids Online. (2019). *Global Kids Online: Comparative Report*, UNICEF Office of Research, Innocenti.

Glumbic, N., Brojcin, B., Dordevic, M., & Zunic-Pavlovic, V. (2021). Characteristics of mobile phone use in adolescents identified with mild intellectual disability who attend special schools in Serbia and their non-disabled peers in mainstream schools. *British Journal of Learning Disabilities*. *49*(2), 217-229. https://doi.org/10.1111/bld.12358

Glumbic, N., Brojcin, B., Zunic-Pavlovic, V., & Dordevic, M. (2020). Problematic Mobile Phone Use among Adolescents with Mild Intellectual Disability. *Psihologija, 53*(4), 359-376. https://doi.org/10.2298/PSI190729014G

Goffman, E. (2020). *Självframställning i vardagslivet*. (7. uppl.) Studentlitteratur.

Goffman, E. (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life.* Doubleday and Company, Inc.

Gustavsson, A. (2001). Studying personal experiences of disability - What happened to Vehrstehen when Einfühlung disappeared. *Scandinavian Journal of Disability Research*, *3*(2), 29-40 http://doi.org/10.1080/15017410109510774

Gustavsson, A. (2004). The role of theory in disability research -springboard or strait-jacket? *Scandinavian Journal of Disability Research, 6*(1), 55-70. https://doi.org/10.1080/15017410409512639

Hammersley, M., & Atkinson, P. (2019). *Ethnography : principles in practice*. Routledge.

Helsinki statement on social work practice research. (2014). *Nordic Social Work Research, 4*(sup1), 7-13. https://doi.org/10.1080/2156857X.2014.981426

Høybråten Sigstad, H.M. (2014). Characteristic interviews, different strategies: Methodological challenges in qualitative interviewing among respondents with mild intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disabilities*, *18*(2), 188-202. https://doi.org/10.1177/1744629514523159

Ineland, J., Molin, M., & Sauer, L. (2015). Discursive tensions in late modern society: on education and work for people with intellectual disabilities in Sweden. *European Journal of Social Education* (26-27), 118-136.

Ingemann, J. (2016). *Vetenskapsteori för samhällsvetare.* Gleerups Utbildning.

Internetstiftelsen. (2023). *Svenskarna och internet 2023*.

Jenaro, C., Flores, N., Cruz, M., Pérez, M. C., Vega, V., & Torres, V. A. (2018). Internet and cell phone usage patterns among young adults with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 31*(2), 259-272. https://doi.org/10.1111/jar.12388

Johansson, S. (2019). *Design for Participation and Inclusion will Follow: Disabled People and the Digital Society* (TRITA-EECS-AVL-2019:78) [Doktorsavhandling]. KTH Royal Institute of Technology.

Joleby, M. (2020). *Technology-assisted child sexual abuse Offender strategies, abuse charactersistics and psychological consequenses* (Department of Psychology, 1101-718X) [Licentiatuppsats]. Göteborgs universitet.

Khanlou, N., Khan, A., Vazquez, L. M., & Zangeneh, M. (2021). Digital Literacy, Access to Technology and Inclusion for Young Adults with Developmental Disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities, 33*(1), 1-25. http://doi.org/10.1007/s10882-020-09738-w

Kardefelt Winther, D. (2017). How Does the Time Children Spend Using Digital Technology Impact Their Mental Well-being, Social Relationships and Physical Activity? An Evidence-focused Literature Review, *Innocenti Discussion Papers*, 2017-02, UNICEF Office of Research, Innocenti.

Kardefelt Winther, D. (2014). A conceptual and methodological critique of internet addiction research: Towards a model of compensatory internet use. *Computers in Human Behavior*, 31, 351-354. https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.10.059

Kim, K. M., & Lee, C. E. (2021). Internet use among adults with intellectual and developmental disabilities in South Korea. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 34*(3), 724-732. http://doi.org/10.1111/jar.12843

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur.

Layder, D. (1998). *Sociological practice: linking theory and social research*. Sage.

Layder, D. (2006). *Understanding social theory*. Sage.

Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer.

Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1987). Transactional theory and research on emotions and coping. *European journal of personality, 1*(3), 141-169. https://doi.org/10.1002/per.2410010304

Livingstone, S. (2024). EU Kids Online. I R. Hobbs & P. Mihailidis (Red.) *The International Encyclopedia of Media Literacy* (s. 1-17). JohnWiley & Sons, Inc. https://doi.org/10.1002/9781118978238.ieml0065

Lough, E., Flynn, E., & Riby, D. M. (2015). Mapping real-world to online vulnerability in young people with developmental disorders: Illustrations from autism and Williams syndrome. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders, 2*(1), 1-7. http://dx.doi.org/10.1007/s40489-014-0029-2

Lussier-Desrochers, D., Normand, C. L., Romero-Torres, A., Lachapelle, Y., Godin-Tremblay, V., Dupont, M.-È., Roux, J., Pépin-Beauchesne, L., & Bilodeau, P. (2017). Bridging the digital divide for people with intellectual disability. *Cyberpsychology-Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 11*(1). Artikel 1. https://doi.org/10.5817/CP2017-1-1

Lystbæk Weber, D., Meilandt Bygholm A.K. & Kanstrup, A. M. (2024). Digital coping strategies of young people living with cognitive disabilities: using emotion-focused and problem-focused coping in digital relationships. *Disability & Society, 39*(8), 2007-2031. https://doi.org/10.1080/09687599.2023.2181767

Löfgren-Mårtenson, L. (2008). Love in Cyberspace: Swedish Young People with Intellectual Disabilities and the Internet. *Scandinavian Journal of Disability Research, 10*(2), 125-138. https://doi.org/10.1080/15017410701758005

Löfgren-Mårtenson, L., Sorbring, E., & Molin, M. (2015). "T@ngled Up in Blue": Views of Parents and Professionals on Internet Use for Sexual Purposes Among Young People with Intellectual Disabilities. *Sexuality and Disability*, 33, 533-544. https://doi.org/10.1007/s11195-015-9415-7

Machackova, H., Blaya, C., Bedrosova, M., Smahel, D., & Staksrud, E. (2020). *Children's experiences with cyberhate.* EU Kids Online. https://doi.org/10.21953/lse.zenkg9xw6pua

Midjo, T., & Ellingsen Aune, K. (2018). Identity constructions and transition to adulthood for young people with mild intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disabilities*, *22*(1), 33-48. https://doi.org/10.1177%2F1744629516674066

Molin, M., & Gustavsson, A. (2009). Belonging and multidimensional self-expectations. Transition from upper secondary special programmes to working life for pupils with intellectual disabilities in Sweden. *La nouvelle revue de l'adaptation et de la scolarisation, 48*(4), 255-266.

Molin, M., Sorbring, E., & Löfgren-Mårtenson, L. (2019). *Del@ktighetens digitalisering: om identitetsskapande aktiviteter på internet bland unga med intellektuell funktionsnedsättning*. (Rapport Högskolan Väst, 2019:5) Intitutionen för individ och samhälle, Högskolan Väst.

Molin, M., Sorbring, E., & Löfgren-Mårtenson, L. (2017). New Em@ncipatory Landscapes?: Young People With Intellectual Disabilities, Internet Use, and Identification Processes. *Advances In Social Work, 18*(2), 645-662. https://doi.org/10.18060/21428

Morgan, D. L. (1998). *The focus group guidebook* (Vol. 1). Sage Publications, Inc.

Morgan, S. (2004). *Positive risk-taking: an idea whose time has come.* Health Care Risk Report, Special report: mental health.

Myndigheten för delaktighet. (2023). *Uppföljning av funktionshinderspolitiken. Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2022* (2023:21).

Nirje, B. (2003a). *Normaliseringsprincipen*. Studentlitteratur.

Nirje, B. (2003b). Normaliseringsprincipen 1969. I B. Nirje (Red.), *Normaliseringsprincipen* (s. 15-20). Studentlitteratur.

Perry, J. (2004). Interviewing People With Intellectual Disabilities I E. Emerson, C. Hatton, T. Thomson & T. R. Parmenter (Red.), *The International Handbook of Applied Research in Intellectual Disabilities* (s. 115-131). John Wiley & Sons Ltd.

Raghavendra, P., Hutchinson, C., Grace, E., Wood, D., & Newman, L. (2018). "I like talking to people on the computer": Outcomes of a home-based intervention to develop social media skills in youth with disabilities living in rural communities. *Research in Developmental Disabilities, 76*, 110-123. http://doi.org/10.1016/j.ridd.2018.02.012

Ramsten, C., Martin, L., Dag, M., & Hammar, L. M. (2019). A Balance of Social Inclusion and Risks: Staff Perceptions of Information and Communication Technology in the Daily Life of Young Adults with Mild to Moderate Intellectual Disability in a Social Care Context. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities, 16*(3), 171-179. http://doi.org/10.1111/jppi.12278

Ramsten, C., Martin, L., Dag, M., & Hammar, L. M. (2020). Information and communication technology use in daily life among young adults with mild-to-moderate intellectual disability. *Journal of Intellectual Disabilities, 24*(3), 289-308. https://doi.org/10.1177%2F1744629518784351

Ramsten, C. (2018). *Participation through ICT: studies of the use and access to ICT for young adults with intellectual disability*. (Mälardalen University Press Dissertations 272) [Doktorsavhandling] Mälardalen University.

Regeringsbeslut S2021/06595 *Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031*.

Sallafranque-St-Louis, F., & Normand, C. L. (2017). From solitude to solicitation: How people with intellectual disability or autism spectrum disorder use internet. *Cyberpsychology-Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 11*(1). Artikel 7. http://doi.org/10.5817/cp2017-1-7

Salmeron, L., Fajardo, I., & Gomez-Puerta, M. (2019). Selection and evaluation of Internet information by adults with intellectual disabilities. *European Journal of Special Needs Education, 34*(3), 272-284. http://doi.org/10.1080/08856257.2018.1468634

Sandelowski, M., Barroso, J., & Voils, C. I. (2007). Using qualitative metasummary to synthesize qualitative and quantitative descriptive findings. *Research in nursing & health, 30*(1), 99-111 https://doi.org/10.1002/nur.20176

Schalock, R. L., Luckasson, R., & Tassé, M. J. (2021). *Intellectual Disability: Definition, Diagnosis, Classification, and Systems of Supports*. AAIDD.

Schalock, R. L. (2011). The evolving understanding of the construct of intellectual disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability, 36*(4), 227-237. http://doi.org/10.3109/13668250.2011.624087

Scott, S. (2015). *Negotiating identity : symbolic interactionist approaches to social identity*. Polity.

Seale, J., & Chadwick, D. (2017). How does risk mediate the ability of adolescents and adults with intellectual and developmental disabilities live a normal life by using the Internet? *Cyberpsychology-Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 11*(1). Artikel 2. https://doi.org/10.5817/CP2017-1-2

Seale, J. (2014). The role of supporters in facilitating the use of technologies by adolescents and adults with learning disabilities: A place for positive risk-taking? *European Journal of Special Needs Education, 29*(2), 220-236. https://doi.org/10.1080/08856257.2014.906980

Seale, J. (2001). The same but different: The use of the personal Home Page by adults with Down Syndrome as a tool for self-presentation. *British Journal of Educational Technology, 32*(3), 343-352. https://doi.org/10.1111/1467-8535.00203

SFS 1993:387. *Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1993387-om-stod-och-service-till-vissa_sfs-1993-387/

SFS 2010:800. *Skollag.* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Shakespeare, T. (2014). *Disability rights and wrongs revisited*. Hoboken: Taylor and Francis.

Skolverket. (u.å). *Nationella skolutvecklingsprogram.* Hämtad 231220, från https://www.skolverket.se/skolutveckling/nationella-skolutvecklingsprogram

Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., & Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries.* EU Kids Online. https://doi.org/10.21953/lse.47fdeqj01ofo

Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2022). *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*. SAGE Publications.

Smith, J. A., & Osborn, M. (2015). Interpretative Phenomenological Analysis. I J. A. Smith (Red.), *Qualitative psychology a practical guide to research methods* (s. 25-52) SAGE.

Socialstyrelsens termbank. (u.å) Hämtad 2022-05-09 från https://termbank.socialstyrelsen.se/

Sorbring, E., Löfgren-Mårtenson, L., & Molin, M. (2021). *Livet på internet: surfa säkert och hitta rätt*. LL-förlaget.

Sorbring, E., Morlin, M., & Löfgren-Mårtenson, L. (2017). "I'm a mother, but I'm also a facilitator in her every-day life": Parents' voices about barriers and support internet participation among young people with intellectual disabilities. Cyberpsychology - Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, *11*(1). Artikel 3. https://doi.org/10.5817/CP2017-1-3

Spencer, L., Ritchie, J., O´Connor, W., Morrell, G., & Ormston, R. (2014). Analysis in practice I J. Ritchie, J. Lewis, C. McNaughton Nicholls & R. Ormston (Red.), *Qualitative research practice: a guide for social science students and researchers*. SAGE.

Statens medieråd. (2019). *Medieanvändning bland unga med intellektuell funktionsnedsättning*.

Stern, C., Jordan, Z., & McArthur, A. (2014). Developing the Review Question and Inclusion Criteria. *The American journal of nursing*, *114*(4), 53-56. https://doi.org/10.1097/01.naj.0000445689.67800.86

Stoilova, M., Livingstone, S., & Khazbak, R. (2021) *Investigating Risks and Opportunities for Children in a Digital World: A rapid review of the evidence on children's internet use and outcomes*. Innocenti Discussion Paper 2020–03. UNICEF Office of Research – Innocenti.

Söder, M. (2019). Omsorgsideologins utveckling. I L. Söderman & M. Nordlund (Red.), *Omsorgsboken: möjligheter och svårigheter vid intellektuell funktionsnedsättning* (s. 264-271). Liber.

Tassé, M.J, Schalock, R, Thompson, J.R, & Wehmeyer, M. (2005). *Guidelines for interviewing people with disabilities: Supports Intensity Scale*. American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.

Taylor, S. J., Bogdan, R., & DeVault, M. L. (2016). *Introduction to qualitative research methods: a guidebook and resource*. John Wiley & Sons.

Tiefenbacher, R. (2023). Finding methods for the inclusion of all children: Advancing participatory research with children with disabilities. *Children & Society, 37*(3), 771-785. https://doi.org/10.1111/chso.12628

Thoreau, E. (2006). Ouch!: An Examination of the Self-Representation of Disabled People on the Internet. *Journal of Computer-Mediated Communication, 11*(2), 442-468. https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2006.00021.x

Tideman, M. & Strandberg, T. (2018). Funktionsnedsättning och funktionshinder i välfärdssamhället. *Socionomen* (4), 1-8.

Tideman, M. Lövgren, V. & Malmqvist, J. (2020). *ÖVERGÅNGEN FRÅN UNG TILL VUXEN FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING – en kartläggning av det vetenskapliga kunskapsläget.* Forte – Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd.

Twenge, J. M. (2017). *iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy--and completely unprepared for adulthood*. Atria Books.

United Nations Convention on Rights for Persons with Disabilities (2006). https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html

United Nations Convention on the Rights of the Child (1989). https://www.unicef.org/child-rights-convention

Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed.*

Watson, J., & Webster, R. T. (2002). ANALYZING THE PAST TO PREPARE FOR THE FUTURE: WRITING A LITERATURE REVIEW. *MIS quarterly, 26* (2), xiii-xxiii. https://www.jstor.org/stable/4132319

Zimic, S. (2014). *Internetgenerationen bit för bit representationer av IT och ungdom i ett informationssamhälle* (Mittuniversitetet Doktorsavhandling 189) [Doktorsavhandling]. Mittuniversitetet.

Ödman, P-J. (2016). *Tolkning, förståelse, vetande: hermeneutik i teori och praktik.* Studentlitteratur.

Bilaga 1

Informationsbrev

Till dig som är elev på xx gymnasiesärskola

Hej!

Under läsåret 2017–2018 kommer jag som är doktorand på Göteborgs universitet/Högskolan Väst att göra en undersökning som handlar om ungdomar och internet.

Jag vänder mig till dig för att fråga om du vill vara med. Undersökningen rör dig som går på gymnasiesärskolan.

Du deltar genom att bli intervjuad och/eller delta i gruppintervjuer men även att jag får följa vad du gör på internet och de sociala medier som du använder, till exempel Facebook, Instagram och Snapchat men även Youtube och olika spel.

Jag vill veta hur du använder internet, vilka sociala medier du använder och vad du gör där.

Du behöver inte vara med om du inte vill och du kan ångra dig, även under intervjun och efteråt.

Ditt namn kommer inte att synas i undersökningen.

I brevet på nästa sida finns mer information. Det finns också lappar att fylla i om du vill vara med i undersökningen.

Med vänliga hälsningar

Åsa Borgström

Kontaktuppgifter
Högskolan Väst
461 86 Trollhättan
0520-22 30 00 / 0727 23 27 03
asa.borgstrom@hv.se

Vad handlar undersökningen om?

Den här undersökningen är en del av ett större forskningsprojekt som heter *Delaktig på nätet? Särskoleelevers identitetsskapande aktiviteter på internet*. I den här undersökningen vill jag veta mer om hur unga med intellektuell funktionsnedsättning använder internet och sociala medier. Detta för att föräldrar och lärare ska få bättre förståelse för hur ungdomar använder internet och vilken typ av hjälp och stöd som vuxna kan ge. Vi har pratat med din skola som är positiva till att vi tar kontakt med dig och dina klasskamrater och frågar om ni vill vara med i undersökningen.

Hur går undersökningen till?

Jag kommer att fråga alla i din klass om de vill vara med, men var och en väljer själv om man vill delta eller inte. Undersökningen består av enskilda intervjuer och gruppintervjuer, men även att jag får följa vad du gör på internet och sociala medier under en begränsad tid. Vid den enskilda intervjun kommer du att tillfrågas om jag får följa dina inlägg på sociala medier och vilka sociala medier.
Intervjuerna sker under skoltid och vi kommer tillsammans överens om en tid som passar. De enskilda intervjuerna tar ungefär 20–45 minuter och gruppintervjuerna ungefär en timme. Jag kommer att ställa frågor som handlar om internet och hur du använder sociala medier. Datainsamlingen på nätet går till så att jag följer vad du gör på internet men bakåt i tiden. Det är alltså gamla inlägg som används, från det datum vi kommer överens om och bakåt i tiden. Vi kommer även överens om vilka sidor, till exempel Facebook, Instagram, Snapchat, Youtube eller olika spel. För att komma ihåg så mycket som möjligt av det som sägs i de enskilda intervjuerna och gruppintervjuerna kommer de att spelas in på band. Inläggen på sociala medier kommer att sparas genom ”skärmdumpar” (på engelska heter det screenshot). Resultaten kommer jag att skriva om i böcker och artiklar, både på svenska och engelska.

Vilka risker och fördelar finns?

I undersökningen pratar vi om vad du gör på internet och sociala medier men också om att vara ung och utvecklas, vilket kan medföra att vissa frågor kan upplevas som känsliga. Om du känner för att prata med någon får du gärna ringa eller maila till mig, men det går också bra att prata med kurator (elevhälsan eller motsvarande) på din skola. De flesta som blir intervjuade och deltar i gruppintervjuer tycker att det är roligt, och det ger möjlighet att få berätta vad man tycker och tänker om olika saker.

Vad gör vi med intervjuerna?

Jag kommer att skriva ut intervjuerna och ta ”skärmdumpar” av dina inlägg på sociala medier. Sedan kommer jag att spara detta i en dator, som har lösenord och som ingen annan än vi som arbetar med undersökningen kan komma in i. När jag är färdig med undersökningen kommer alla intervjuutskrifter och ”skärmdumpar” att sparas i minst 10 år, utifall att det är någon forskare som vill kontrollera att jag har gjort rätt. Vill du läsa den enskilda intervjun har du rätt att få den hemskickad, detta gäller även de bilder som tagits på dina inlägg på datorn. Du tar då kontakt med Margaretha Håkansson, Personuppgiftsombud, Högskolan Väst tel. 0520-22 30 54. Utskriften för fokusgruppen kan i efterhand läsas gemensamt med mig och de andra deltagarna.

Vi berättar inte för någon vad just du svarat!

Ingen kommer att få veta vad precis du har svarat i den enskilda intervjun och i gruppintervjuerna är de bara övriga deltagare som vet vad du har sagt. Ingen kommer genom undersökningen att få veta vad du har skrivit på sociala medier. Vi kommer aldrig att berätta det för någon och vi kommer aldrig att skriva ut ditt namn på intervjuerna, ditt namn kommer även att tas bort från bilderna på dina inlägg på datorn. Ingen kommer därför att kunna se vem vi har intervjuat eller vem som deltagit i gruppintervjuerna och inte heller vem vi följt på sociala medier. Du väljer själv om du vill delta i undersökningen och du kan när som helst bestämma dig för att inte längre vara med. Om du inte vill vara med kommer det inte att påverka din skolgång på något sätt.

Vem utför undersökningen?

Ansvariga forskare för projektet *Del@ktig på nätet? Särskoleelevers identitetsskapande aktiviteter på internet* är docent Martin Molin och professor Emma Sorbring (Högskolan Väst) samt professor Lotta Löfgren-Mårtenson (Malmö Högskola). De har alla arbetat många år med forskning kring ungdomar, funktionsnedsättningar och internet.

Jag som utför den här delstudien heter Åsa Borgström och är doktorand vid Högskolan Väst/Göteborgs universitet. Jag har mångårig erfarenhet av att arbeta med barn och unga inom socialtjänst och skola.

Om du under eller efter undersökningen känner att du behöver prata med någon om de frågor som jag ställer i undersökningen, så kan du ringa eller maila till mig på 0520-22 30 00/0727 23 27 03 eller asa.borgstrom@hv.se Du kan även kontakta projektansvarig Martin Molin (på Högskolan Väst) tel. 0520-22 37 46 eller martin.molin@hv.se

Doktorand Åsa Borgström
Högskolan Väst
461 86 Trollhättan
0520-22 30 00 / 0727 23 27 03
asa.borgstrom@hv.se

Samtycke enskilda intervjuer

Om du vill delta i den enskilda intervjun fyller du i nedanstående information och lämnar till intervjuaren i samband med intervjutillfället. Tack för din hjälp!

- Jag vet att det är frivilligt att vara med.
- Jag vet att jag när som helst kan välja att inte längre vara med.
- Jag vet att om jag väljer att inte vara med i undersökningen på påverkar detta inte min skolgång.

Ort:…….. Datum:……

Namn
Klass
Skola
Telefon
Email
Underskrift

Samtycke gruppintervjuer

Om du vill delta i *gruppintervjuer* fyller du i nedanstående information och lämnar till intervjuaren i samband med intervjutillfället. Tack för din hjälp!

- Jag vet att det är frivilligt att vara med.
- Jag vet att jag när som helst kan välja att inte längre vara med.
- Jag vet att om jag väljer att inte vara med i undersökningen på påverkar detta inte min skolgång.

Ort:…….. Datum:……

Namn
Klass
Skola
Telefon
Email
Underskrift

Samtycke observationer på nätet

Om du vill att vi följer och tar ”skärmdumpar” (eng. screenshot) av dina inlägg på sociala medier fyller du i nedanstående information och lämnar till intervjuaren i samband med den enskilda intervjun. Tack för din hjälp!

- Jag vet att det är frivilligt att vara med.
- Jag vet att jag när som helst kan välja att inte längre vara med.
- Jag vet att om jag väljer att inte vara med i undersökningen på påverkar detta inte min skolgång.

I studien kommer inlägg att följas på nedanstående sociala medier:

	Medges? Ja/Nej	Används inte
Facebook		
Instagram		
Snapchat		
Twitter		
Youtube		
Dejtingsidor t. ex Tinder		
Spel t. ex		
Annat, nämligen:		
Annat, nämligen:		

Datainsamlingen sker bakåt i tiden, vilket innebär att bara inlägg fram till dagens datum kommer att användas i studien. Om forskaren vill använda information som har tillkommit efter dagens datum kommer jag att tillfrågas om det.

……..
Ort och datum

……...
Underskrift

Bilaga 2

Intervjuguide

Inledningsfrågor

Vad brukar du använda internet till?
Har du några favoritsidor som du brukar kolla på?
Använder du några sociala medier?
Har du lust att visa mig några vanliga sidor som du brukar besöka?

TEMA 1 Självpresentationer

Vad är viktigt att tänka på när man presenterar sig själv på nätet?

Hur presenterar du dig själv på nätet? – är det något du undviker att visa eller berätta eller något du särskilt vill visa eller berätta?

Vad har du fått för råd? av föräldrar? av personal? av kompisar?

Vad skulle du vilja ge för råd till andra i din ålder som nyss träffat någon på nätet?

TEMA 2 Relationer på nätet

Är det lättare eller svårare att lära känna någon på nätet än i ”verkliga livet”? På vilket sätt?

Träffar du samma människor på nätet och i ”verkliga livet”? Finns det kompisar som du bara träffar på nätet och tvärtom?

Är det någon skillnad på hur tjejer och killar använder internet?

Är det lättare att ”bli ihop” på nätet än i verkliga livet?

Känner du någon som blivit ihop med hjälp av nätet? Berätta.

Vad är viktigt att tänka på när man träffar en tjej eller kille på nätet?

TEMA 3 Möjligheter och risker

Vad är bra och dåligt med internet och sociala medier?

Vad finns det för möjligheter med internet som saknas i verkliga livet?

Finns det vissa saker på nätet som du helst vill undvika?

Vad gör du om du hamnar i en svår situation på internet? – vem vänder du dig till?

Bestämmer du själv vilka sociala medier du får besöka och hur mycket du får använda internet?

TEMA 4 Identitet: online och offline

Är det skillnad på hur man är på nätet och hur man är i ”verkliga livet”?

Vad gör du på nätet som uttrycker ”vem du är”? Exempel

Kan nätet vara en möjlighet att vara någon annan än sig själv?

Är det viktigt att ge en sann bild av sig själv på nätet? Eller kan man hitta på en ”låtsasidentitet”?

Hur tror du att andra uppfattar dig på nätet? Är det någon skillnad på hur de uppfattar dig på nätet och i ”verkliga livet”?

Hur påverkas du i ”verkliga livet” av det som sker på sociala medier? Glad, ledsen, stressad, orolig?

Har du någon gång upplevt att det som sker på sociala medier inte stämmer överens med verkligheten?

Går det att skilja på det som sker ”online” och ”offline”?

Avslutande fråga om observationer på nätet

Som forskare är jag intresserad av vad unga människor på gymnasiesärskolan gör på internet och sociala medier och undrar därför om jag kan få ta del av dina inlägg på sociala medier bakåt i tiden. Du väljer själv vilka sociala medier jag får lov att ta del av.